

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2017-2018

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Marie Danielová

**Potřeby a možnosti vzdělávání žen na mateřské
a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě pro těhotné
ženy a matky s dětmi v tísni**

Praha 2018

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Lucie Zormanová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2017-2018

BACHELOR THESIS

Marie Danielová

**Requirements and options for educating women on
maternity and parental leave living in a shelter for pregnant
women and mothers with children in distress**

Prague 2018

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Lucie Zormanová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 4. 3. 2018

Marie Danielová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PaedDr. Lucii Zormanové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, laskavý přístup a čas, který mi věnovala. Zároveň děkuji konverzačním partnerkám, které mi poskytly rozhovory pro empirické šetření.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá potřebami a možnostmi dalšího vzdělávání žen na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní.

Teoretická část pojednává o základních pojmech dané problematiky. Popisuje vzdělávání dospělého v kontextu celoživotního učení. Dále se zabývá formami a funkcemi rodinného soužití a specifickými potřebami žen na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě. Teoretická část dále obsahuje popis jednotlivých oblastí podpory a vzdělávání poskytovaných klientkám sociální služby azylový dům.

Praktická část práce je koncipována jako kvalitativní výzkum, který je realizován za použití techniky rozhovoru. Cílová skupina je tvořena ženami na mateřské a rodičovské dovolené žijícími v současné době v azylovém domě. Cílem výzkumu je zjistit, jak ženám vyhovují možnosti vzdělávání nabízené v zařízení nebo jaké další možnosti vzdělávání by uvítaly. Dále práce směřuje k získání informací, jaká je jejich motivace ke vzdělávání a které bariéry jim v něm brání.

Klíčová slova

Azylový dům, bariéry ve vzdělávání, další vzdělávání, mateřská dovolená, motivace, potřeby žen v azylovém domě, rodičovská dovolená, rodina, vzdělávání dospělých, vzdělávání žen v azylovém domě.

Annotation

The bachelor thesis deals with the needs and possibilities of further education of women on maternity and parental leave living in a shelter for pregnant women and mothers with children in distress.

The theoretical part deals with the basic concepts of the given issue. It describes adult education in the context of lifelong learning. It also deals with the forms and functions of family cohabitation and the specific needs of women on maternity and parental leave living in a shelter. The theoretical part also contains a description of the individual areas of support and education provided to the clients of the social service and the asylum house.

The practical part of the thesis is conceived as qualitative research, which is realized using the technique of interview. The target group consists of women on maternity and parental leave currently living in a shelter. The aim of the research is to find out how women meet the educational opportunities offered by the facility or what other learning opportunities they would like to welcome. Furthermore, the work is aimed at gaining information, what is their motivation for education and what barriers prevent them from doing so.

Keywords

Adult education, barriers to education, family, further education, maternity leave, motivation, parental leave, shelter, women's education in a shelter, women's needs in a shelter.

OBSAH

OBSAH	7
ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH.....	11
1.1 Motivace ke vzdělávání	14
1.2 Bariéry ve vzdělávání	16
1.3 Metody ve vzdělávání dospělých.....	17
2 RODINA	19
2.1 Mateřská a rodičovská dovolená.....	21
2.2 Osamocené rodičovství.....	22
3 AZYLOVÉ DOMY PRO MATKY S DĚTMI V TÍSNI.....	25
3.1 Potřeby klientek azylového domu pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní.....	27
4 OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ A PODPORY VYUŽÍVANÉ V AZYLOVÉM DOMĚ PRO TĚHOTNÉ ŽENY A MATKY S DĚTMI V TÍSNI.....	31
4.1 Sociální poradenství.....	31
4.2 Příprava žen na vstup do zaměstnání po ukončení mateřské a rodičovské dovolené.....	32
4.3 Finanční gramotnost	33
4.4 Poradenství v oblasti výchovy a péče o dítě	34
4.5 Videotrénink interakcí	35
4.6 Vedení domácnosti	37
PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 POUŽITÁ METODOLOGIE A POPIS SOUBORU	38
5.1 Výzkumný soubor.....	38
5.2 Cíl výzkumu.....	39
5.3 Metodologie výzkumného šetření.....	39
6 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	40

6.1	Představy žen na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě o dalším vzdělávání	40
6.2	Potřeby žen na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě	41
6.3	Vzdělávání v azylovém domě pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísni	44
6.4	Motivace k dalšímu vzdělávání	48
6.4.1	Motivace pro vzdělávání v azylovém domě	48
6.4.2	Motivace pro vzdělávání mimo azylový dům	49
6.5	Bariéry ve vzdělávání	50
6.5.1	Bariéry ve vzdělávání v azylovém domě	50
6.5.2	Bariéry ke vzdělávání mimo azylový dům	50
	ZÁVĚR	52
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
	SEZNAM ZKRATEK	58
	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	59

ÚVOD

Období naplňování mateřské role je v životě ženy časem plným nádherných okamžiků, které zažívá se svým děťátkem. Mateřství přináší ale i mnoho kompromisů, starostí a změn. To, jak se matka s touto velkou životní událostí vyrovná, záleží na její osobnostní a psychické vyzrálosti a připravenosti na dítě. Důležitou roli hraje aktuální životní situace matky a kvalita partnerského vztahu. Významná je i ekonomická a sociální úroveň rodiny. Nedostatky ve jmenovaných oblastech mohou ženě kvalitní naplnění mateřské role značně komplikovat.

Do azylového domu pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní přicházejí ženy, které se ocitly bez přístřeší a potřebného stabilního sociálního zázemí, ohrožené sociálně patologickými jevy. Mnohdy to bývají ženy s nízkým stupněm vzdělání a téměř žádnými pracovními zkušenostmi. Azylový dům nenabízí ženám pouze ubytování. Je to komplexní sociální služba poskytující i další formy pomoci. Cílem služby je matka, která po odchodu z azylového domu dokáže v samostatném bydlení pečovat o své dítě a zabezpečit jej. K naplnění cíle ženám mohou pomoci různé formy vzdělávání. Ty jsou ženám nabízeny přímo v azylovém domě nebo v jiných institucích.

Cílem bakalářské práce je popsat potřeby klientek azylového domu pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní, které souvisejí s jejich obtížnou životní situací. Zaměřit se zejména na potřeby v oblasti vzdělávání, jejichž naplnění může vést k posílení a rozvoji rodičovských kompetencí a ke zvýšení pravděpodobnosti budoucího uplatnění na trhu práce.

V úvodních kapitolách teoretické části práce bude vymezen pojem vzdělávání dospělých, jeho formy a metody a popsán význam celoživotního vzdělávání v lidském životě. V následujících kapitolách bude vysvětleno pojetí rodiny a její funkce v soudobé společnosti a zmíněna role ženy na mateřské a rodičovské dovolené. Dále bude v teoretické části práce představena sociální služba azylový dům pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní, zmíněny cíle a způsoby práce s touto cílovou skupinou. Bude zde nastíněna životní situace uživatelů služby azylového domu a jejich potřeby. Závěrečné kapitoly budou zacíleny na popis konkrétních vzdělávacích oblastí a metod vzdělávání žen v azylovém domě.

V empirické části práce budou interpretovány výsledky kvalitativního výzkumu, který bude zaměřen na to, jak klientkám azylového domu pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísni vyhovují možnosti vzdělávání nabízené v zařízení, jaké další možnosti vzdělávání by uvítaly a zda využívají vzdělávání v dalších institucích.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

Prostřednictvím procesu vzdělávání člověk získává znalosti, vědomosti, dovednosti, postoje, návyky, zkušenosti, kvalifikace a kompetence. Zároveň mu získaný stupeň vzdělání přiděluje i určitý sociální status.¹

Celoživotní učení by v ideálním případě mělo být nepřetržitým procesem. Ve skutečnosti je nezbytné, aby jedinec byl připraven a ochoten učit se.² Celoživotní učení je propojený celek prolínající se životem člověka v jednotlivých etapách:

1. předškolní výchova a vzdělávání,
2. vzdělávání a výchova po dobu povinné školní docházky,
3. všeobecné vzdělávání realizované na gymnáziích,
4. profesní vzdělávání na úrovni středoškolského vzdělávání,
5. profesní vzdělávání na úrovni vysokoškolského vzdělávání,
6. vzdělávání dospělých.³

Vzděláváním dospělých se zabývá andragogika. Andragogika zkoumá teorii a praxi výuky, soustřeďuje se na didaktický proces a edukační působení vzdělavatele na dospělého účastníka. Zaměřuje se i na problémy výuky, stanovení přiměřených cílů vzdělávání, formami, metodami a technologiemi vzdělávání dospělých účastníků vzdělávacího procesu. Cíl vzdělávání dospělých může být chápán jako představa o dosažení změny, které bude docíleno prostřednictvím nově získaných vědomostí či dovedností.⁴

„Od vzdělávání dospělých se očekává určitý přínos pro stabilizaci nebo rozvoj společnosti.“ (str. 42) O tomto přínosu hovoříme jako o funkcích vzdělávání dospělých.

¹ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

² VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogické a sociální aspekty*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-98-3.

³ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

⁴ PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.

Funkce vzdělávání je možné definovat jako cíle, smysl, úlohy a výkony pro sociální systém nebo pro společnost. První funkcí vzdělávání dospělých je funkce *zprostředkování vědění* neboli funkce *kvalifikační* nebo reprodukce kultury. Tato funkce umožňuje jedinci získat znalosti a dovednosti potřebné k tomu, aby se mohl uplatnit v pracovním a společenském životě. Jedná se o získání obecných kvalifikací prostřednictvím výuky či výcviku. Další funkcí vzdělávání dospělých je *funkce selekční* neboli funkce *přidělení sociálního statusu*. Znamená přidělení pozice v hierarchii například nekvalifikovaný, kvalifikovaný, vysoce kvalifikovaný a alokační. Další funkcí vzdělávání dospělých je *funkce integrační*. Integrační funkce se odvozuje z nutnosti zajistit na úrovni společnosti, politického a společenského systému určitou orientaci v oblasti norem, hodnot, názorů a respektováním stávajícího systému.⁵

Ne všechny vzdělávací aktivity týkající se vzdělávání dospělých mají organizovaný řád. Důležitou roli hraje sebevzdělávání a učení se při práci. Celoživotní učení zahrnuje formální, neformální a informální vzdělávání a předpokládá se určité prolínání a doplňování jednotlivých uvedených forem učení během života.⁶

Formální vzdělávání je realizováno vzdělávací institucí, školou. Je vymezeno legislativními normami. V nich jsou zakotveny jeho cíle, obsahy a organizační formy. Formální vzdělávání zahrnuje na sebe navazující stupně – základní, střední a vysokoškolské. Po ukončení jednotlivých stupňů získají absolventi potvrzení – vysvědčení, diplom nebo certifikát.⁷

Neformální vzdělávání je realizováno mimo formální systém vzdělávání. Uskutečňuje se na půdě soukromých vzdělávacích organizací, neziskových společností, zaměstnavatele. Nevede k dosažení uceleného školského vzdělání, ale vede k doplnění zkušeností, dovedností, k prohloubení znalostí získaných prostřednictvím formálního vzdělávání. Neformální vzdělávání se zaměřuje na určitý specifický okruh osob,

⁵ BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2580-2.

⁶ VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogické a sociální aspekty*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-98-3.

⁷ Tamtéž

vztahuje se k jejich potřebám, zájmům a přáním. Jako příklad neformálního vzdělávání je možné uvést rekvalifikační kurzy, krátkodobá školení, přednášky.⁸

Informální vzdělávání se vyznačuje nezáměrným získáváním dovedností, vědomostí, postojů a denních zkušeností v domácím i pracovním prostředí. Jedná se o proces z velké části neorganizovaný a nesystematický. Zahrnující také poznatky z četby, sledování médií a podobně. Pro celkový rozvoj osobnosti je zásadní.⁹

Význam celoživotního a dalšího vzdělávání v současné době roste společně s požadavky trhu práce, který vyžaduje stálé vzdělávání a někdy i kvalifikaci na jinou profesi. Celoživotní vzdělávání dospělých zahrnuje:

Náhradní školní vzdělávání. To má za cíl získání stupně vzdělávání, který bývá běžně získán v rámci základního nebo sekundárního vzdělávání. Jde o druhou šanci pro jedince, kteří jsou bez vzdělání nebo mají jen nízkou kvalifikaci.

Formalizované a ucelené (prezenční, kombinované či distanční) *studium na vysokých školách.*

Další vzdělávání, které se dále dělí na:

- Profesní vzdělávání, které zahrnuje kvalifikační a rekvalifikační vzdělávání navazující na dokončené řádné odborné vzdělání získané v průběhu počátečního vzdělávání.¹⁰ A další profesní vzdělávání, které se přímo váže k profesnímu zařazení jedince v rámci podniku. Cíleně směřuje k udržení a přizpůsobování měnícím se kvalifikačním požadavkům pracovního místa.¹¹ Další profesní vzdělávání je organizováno buď přímo v rámci podniku, nebo jej zaštiťují úřady, vzdělávací instituce, neziskové organizace, ministerstva, agentury či soukromé subjekty.¹²

⁸ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

⁹ ŠERÁK, M. *Zájemové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

¹⁰ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

¹¹ PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.

¹² ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

- Občanské vzdělávání se zaměřuje na vytváření občansko-politického a právního povědomí osob. Vytváří předpoklady pro kultivaci člověka jako občana a jeho adaptaci a orientaci v rámci společenských, politických a ekonomických změn ve společnosti. Zahrnuje etickou, estetickou, historickou, právní, ekologickou či zdravotnickou problematiku.¹³
- Rodinné vzdělávání je realizováno na úrovni rodinného prostředí. Rodinné vzdělávání je v rodině realizováno v průběhu vzdělávání školního nebo prostřednictvím nejrůznějších aktivit, které jsou určeny dospělým členům rodiny a mají vést k posilování rodinných vazeb. Cílem rodinného vzdělávání je vytvářet podmínky kvalitního sociokulturního prostředí rodiny a prevence sociálně patologických jevů.¹⁴
- Zájmové vzdělávání si neklade za cíl profesní využití získaných znalostí, ale přispívá k rozšiřování dovedností a znalostí v oblasti volnočasových aktivit. Přispívá ke kultivaci osobnosti a k seberealizaci jedince. Zájmové vzdělávání je realizováno zájmovými organizacemi nebo také sebevzděláváním jednotlivce.¹⁵
- Vzdělávání seniorů je zacíleno na generaci v postproduktivním věku. Motivem ke vzdělávání bývá potřeba sociálních kontaktů a udržování tělesných a intelektuálních sil seniora. Vzdělávání seniorům zprostředkovávají například masová média, přátelé, univerzity třetího věku a další organizace.¹⁶

1.1 MOTIVACE KE VZDĚLÁVÁNÍ

Potřeba učit se vyvstává v životě člověka v situacích, kdy osvojené vědění neumožní jedinci vyrovnat se s aktuální životní skutečností. Tyto situace přicházejí často v období individuálních a společenských změn. Motivaci k učení můžeme rozlišovat jako motivaci vnitřní a vnější. Vnitřní motivace vychází z člověka samotného, v příslušné vzdělávací aktivitě nalézá potěšení a je pro něj příjemná.

¹³ PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.

¹⁴ RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC, ed. *Učíme se po celý život? o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

¹⁵ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

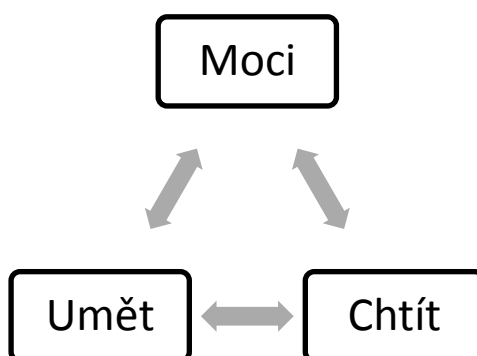
¹⁶ BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2580-2.

Naopak vnější motivace znamená, že na jedince působí vnější tlaky. Motivace ke vzdělávání může být sycena z obou těchto zdrojů. Jedinec chce například vyhovět požadavkům svého zaměstnavatele a zároveň mu učení způsobuje potěšení.¹⁷

Aby bylo učení skutečně efektivní, musí být splněny následující podmínky:

- Jedinec musí mít *možnost se učit*. Tento požadavek je ovlivněn rodinnou a pracovní situací, zdravotním stavem, duševní výkonností, inteligencí, dostatkem volného času.
- Jedinec musí *chtít se učit*. Vnitřní motivace je v procesu učení velmi důležitá.
- *Umění se učit* znamená efektivně zvládnout rutinní postup učení.¹⁸

Obrázek 1: Motivační trojúhelník¹⁹

V procesu vzdělávání dospělých působí celý komplex motivů. Motivy k učení jsou výsledkem zkušenosti s učením získané již během rané socializace jedince. V procesu hledání motivace k učení v dospělém věku hraje důležitou roli zkušenost s učením ve škole v dětském věku. Rozdíly v motivaci lze pozorovat podle věku, socioekonomického statusu, dosaženého vzdělání, pohlaví a životních okolností (rodinného stavu, počtu dětí, místa bydliště).

¹⁷ RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC, ed. *Učíme se po celý život? o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

¹⁸ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

¹⁹ Tamtéž

Motivy pro zapojení se do dalšího vzdělávání rozděluje M. Beneš takto:

- sociálního kontakt: jde o navázání nebo rozvinutí kontaktů, získání nových přátel, hledání pochopení a opory pro vlastní problémy,
- sociální podněty: v neutrálním prostředí, mimo běžný každodenní život,
- pracovní důvody: zvýšení kvalifikace, rozvoj vlastní pozice v zaměstnání,
- účast na životě společnosti,
- vnější očekávání: očekávání zaměstnavatele, doporučení institucí, sociálních pracovníků, rodiny,
- zájem o poznání: potřeba získávat nové znalosti.²⁰

1.2 BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ

Kromě vlivu motivace mají na vzdělávací proces u dospělého člověka vliv také bariéry, překážky, které musí dospělý překonat, aby dosáhl vytyčeného cíle.²¹

Podle M. Rabušicové, L. Rabušice lze bariéry vymezit jako vnitřní a vnější. Mezi vnitřní neboli osobnostní bariéry patří nízký zájem o vlastní rozvoj, negativní zkušenost ze vzdělávání v mládí, přesvědčení, že další vzdělávání nemá smysl, že je důležité pouze pro mladou generaci; a že již dosažené znalosti dospělému postačují. Dospělí vnímají obavy ze selhání. Do kategorie vnějších či situačních bariér patří přesvědčení, že ani další vzdělávání nezlepší pracovní podmínky dospělého, nebo že zaměstnání mohou získat i bez dalšího vzdělávání.²²

V procesu motivace k dalšímu vzdělávání vyvstávají i další bariéry jako je nedostatek finančních prostředků, velká časová vytíženost, péče o rodinu, velký počet jiných zálib či zdravotní nebo rodinné problémy. Tyto překážky vnímá každý člověk subjektivně. K objektivním překážkám můžeme zařadit nízkou nabídku vzdělávání v dané lokalitě a dostupnost informací o ní.²³

²⁰ BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2580-2.

²¹ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

²² RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC, ed. *Učíme se po celý život? o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

²³ ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

1.3 METODY VE VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

„Vzdělávací nabídka může být nespécifická, určená všem dospělým (např. některé druhy zájmového vzdělávání, jazykové či počítačové kurzy). Ve společnosti se dají ale určit i skupiny se specifickými vzdělávacími zájmy nebo potřebami.“ (str. 87) Ve vzdělávání dospělých je třeba stanovit cíle, obsahy a metody práce aktuálním požadavkům cílové skupiny účastníků vzdělávání.²⁴

Metoda znamená postup nebo cestu, kterou lze dosáhnout předem stanoveného cíle. „Didaktika chápe tento pojem jako cílevědomý, koordinovaný a záměrný postup, kterým se podle principů pedagogiky a didaktiky realizuje výchovný a vzdělávací proces orientovaný na dosažení určitého nebo vyčteného cíle.“ (str. 67)²⁵ Dle Maňáka a Švece jsou výukové metody systémem vyučujících činností, které jsou přímo spojeny s uspořádáním pedagogického působení učitele a učebních aktivit studenta, který směřuje k dosažení cílů ve výukově-vzdělávacím procesu.²⁶ Existuje velké množství výukových metod, každá metoda má své silné a slabé stránky. Při výběru vhodné výukové metody je třeba vzít do úvahy její výhody a nevýhody a výběr vhodné metody uzpůsobit charakteru výukového cíle, obsahu výuky, znalostem a složení účastníků, potřebě postupu, časovým i prostorovým možnostem. Nejlepším způsobem je kombinace většího počtu metod jejich vzájemné propojování v souladu s etapami osvojování a povahou cílů a obsahu.²⁷

Existuje mnoho typologií rozdělení výukových metod. Autoři Maňák a Švec dělí výukové metody podle kritéria stupňující se složitosti edukačních vazeb, podle úrovně aktivity a samostatnosti studenta. V jejich pohledu na metody vzdělávání splývají pojmy výuková metoda a organizační forma výuky. Jedná se tedy o kombinovaný pohled na klasifikaci výukových metod.²⁸

²⁴ BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2580-2.

²⁵ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

²⁶ MAŇÁK, J. a V. ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

²⁷ MALACH, J. *Efektivní metody vzdělávání dospělých: [studijní materiály pro distanční kurz]*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. Systém celoživotního vzdělávání Moravskoslezska. ISBN 80-7042-946-1.

²⁸ MAŇÁK, J. a V. ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

Klasické výukové metody:

- metody slovní (vyprávění, vysvětlování, přednáška, práce s textem, rozhovor),
- metody názorně-demonstrační (předvádění a pozorování, práce s obrazem, instruktáž),
- metody dovednostně-praktické (vytváření dovedností, nácvik činností, napodobování, manipulování, laboratorní experimentování, produkce činnosti).

Aktivizující výukové metody podporují tvořivost žáka, účast žáka na výuce a jeho samostatné myšlení, řešení problémů a aktivitu:

- diskusní metody,
- heuristické metody, řešení problému,
- metody situační,
- metody inscenační,
- didaktické hry.

Komplexní výukové metody kombinují a vzájemně propojují rozličné výukové metody, organizační formy výuky, didaktické prostředky a reflektují velmi dobře celkové cíle výuky a vzdělávání. Do této skupiny metod řadí Maňák a Švec frontální výuku, skupinovou a kooperativní výuku, partnerskou výuku, individuální a individualizovanou výuku, samostatnou práci, kritické myšlení, brainstorming, projektovou výuku, výuku dramatem, učení v životních situacích, výuku podporovanou technologiemi a další.²⁹

²⁹ MAŇÁK, J. a V. ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

2 RODINA

Rodinné prostředí by jedinci mělo poskytovat uspokojování fyzických, psychických a sociálních potřeb. Pro dítě bývá rodina prvním prostředím k získávání zkušeností a vzorců chování. Zde si vytváří hodnotový systém, dostává zázemí potřebné k seberealizaci, podrobuje se sociálnímu učení.³⁰ Výsledkem socializace v rodině by měli být lidé, kteří jsou schopni uplatnění na trhu práce a prostřednictvím placené práce dosáhnout zajištění rodiny a získat určitou životní úroveň.³¹

Rodina by z hlediska společnosti měla plnit řadu funkcí. Důležité jsou zejména následující čtyři. Funkce *biologicko-reprodukční* zajišťuje zplození potomstva a uspokojení sexuálních potřeb rodičů. *Ekonomická* funkce zabezpečuje společné hospodaření rodiny a její hmotné zajištění. Výchovu potomků, kulturní přenos v rodině, vzdělávání a životní styl rodiny plní funkce *sociální*. Prostřednictvím *psychologické* funkce je zajištěno uspokojování emocionálních potřeb a vzájemná podpora v rodině.³²

Aby rodina mohla naplňovat svoje základní funkce, je třeba, aby měla základní kompetence v oblasti podmínek pro život. Rodina by měla být schopna zajištění příjmů a přiměřeného hospodaření s nimi, zajistit si bydlení v domácnosti, která bude odpovídat potřebám členů rodiny. Dospělí členové rodiny by měli umět spolupracovat pro dobro rodiny a postarat se o to, aby rodina dokázala fungovat i v rámci širšího sociálního okolí. Dospělí členové jsou odpovědní i za vnímání a naplňování potřeb svých dětí a stanovování výchovných pravidel.³³

³⁰ FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

³¹ KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-059-9.

³² MÚHLPACHR, P., *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.

³³ MATOUŠEK, O. a A. KRÍŠŤAN, (ed.) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

Kvalitu rodinného soužití a schopnost rodiny zvládnout náročné životní situace ovlivňuje mnoho vlivů. K nejvýznamnějším principům kvalitního rodinného fungování patří:

- *Soudržnost, koheze* – znamená rodinnou blízkost, intimitu, sounáležitost. V dobře fungujících rodinách má být vyvážena samostatností jednotlivých členů rodiny.
- *Míra adaptability* – je schopnost přizpůsobit se zátěžovým a stresovým situacím v životním cyklu rodiny. Důležité je, jak rodina dokáže zvládnout každodenní nároky života, ale i neočekávané náročné situace.
- *Rodinná komunikace* – komunikace je důležitá při vytváření celkové rodinné atmosféry a při řešení problémů v rodinném soužití.³⁴

Rodina, která dokáže svým dětem zajistit dobrý vývoj a prospěch je nazývána rodinou *funkční*. V běžné populaci je většina takovýchto rodin. V některých rodinách lze však objevit poruchy základních rodinných funkcí. Pokud rodina dokáže poruchy vlastními silami či s krátkodobou pomocí zvenku zvládnout a tyto poruchy vážněji neohrožují vývoj dětí a rodinný systém, hovoříme o rodině *problémové*. V rodině *dysfunkční* se vyskytují vážnější poruchy. Tyto poruchy poškozují rodinu jako celek a výrazně ohrožují vývoj dítěte. Rodina si neumí sama poradit, proto je nutné realizovat takzvanou sanaci rodiny, což prakticky znamená realizace řady opatření. Dalším typem rodiny je *afunkční* rodina. Taková rodina nesplňuje základní úkol a dítě ohrožuje v jeho samotné existenci nebo mu závažným způsobem škodí. V takovém případě je jedinou možností odebrat dítě z rodiny.³⁵

Při hodnocení rodiny je třeba brát v úvahu rizikové a zároveň protektivní faktory. *Rizikové* faktory ohrožují soudržnost rodiny nebo se dotýkají jejího člena. K rizikovým faktorům lze zařadit násilnické chování, drogová nebo alkoholová závislost, kriminální chování a další sociálně patologické jevy, ale i osobnostní zvláštnosti člena rodiny, například sklony k žárlivosti, postižení dítěte a jiné. Naopak *protektivní* faktory

³⁴ ŠEVČÍK, D. a N. ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

³⁵ FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

pomáhají rodině vyrovnávat se s těžkostmi. Mohou jimi být materiální zdroje rodiny, osoby v širší rodině nebo sociálním okolí, profesionálové působící v sociálních službách či pomoc státu. V ohrožených rodinách nejsou rizikové faktory dostatečně kompenzovány působením faktorů protektivních.³⁶ Ochrana rodičovství, rodiny, ochrana dítěte a předcházení jeho zanedbávání je v České republice deklarována mnoha ústavními i mezinárodními právními normami. Stát zaručuje pomoc dítěti a rodině v tíživé sociální situaci, jejímž důsledkem by mohlo docházet k zanedbávání dítěte, garantuje dítěti právo na příznivý vývoj, řádnou výchovu a ochranu jeho oprávněných zájmů.³⁷ Současná česká rodina je křehkou jednotkou a v případě problémů se stává rychleji, než tomu bývalo v historii, závislou na státu či jiných zdrojích.³⁸

2.1 MATEŘSKÁ A RODIČOVSKÁ DOVOLENÁ

Mateřská dovolená se řadí dle zákoníků práce mezi důležité osobní překážky v práci. Zaměstnavatel má povinnost omluvit nepřítomnost své zaměstnankyně v práci po dobu trvání mateřské dovolené. Zaměstnankyně má nárok v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě na čerpání mateřské dovolené po dobu 28 týdnů (pokud porodila dvě nebo více dětí po dobu 37 týdnů). Toto období je nazýváno podpůrnou dobou. Mateřskou dovolenou nastupuje zaměstnankyně šest až osm týdnů před očekávaným dnem porodu. Po dobu mateřské dovolené pobírá zaměstnankyně dle předpisu o nemocenském pojištění dávku peněžité pomoci v mateřství.³⁹

„Podmínkou nároku na peněžitou pomoc v mateřství je účast pojištěnce na pojištění alespoň po dobu 270 kalendářních dní v posledních dvou letech přede dnem nástupu na peněžitou pomoc v mateřství.“ Podmínkou nároku na peněžitou pomoc v mateřství osoby samostatně výdělečně činné je kromě splnění výše popsané podmínky účasti na pojištění účast na pojištění jako osoby samostatně výdělečně činné alespoň 180 kalendářních dnů v posledním roce přede dnem počátku podpůrné doby. Výše

³⁶ MATOUŠEK, O. a A. KŘIŠŤAN, (ed.) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7

³⁷ BECHYŇOVÁ, V. a M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

³⁸ MATOUŠEK, O. a A. KŘIŠŤAN, (ed.) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

³⁹ BURDOVÁ, E., Z. SCHMIED a M. ŽENÍŠKOVÁ. *Těhotenství, mateřská a rodičovská dovolená*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-371-3.

peněžitě pomoci v mateřství za kalendářní den činí 70 % denního vyměřovacího základu. Peněžitá pomoc v mateřství je vyplácena za kalendářní měsíc a vyplácejí ji okresní správy sociálního zabezpečení, jde-li o zaměstnané osoby a osoby samostatně výdělečně činné.⁴⁰

Na *rodičovský příspěvek* má nárok rodič, který celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, po celý kalendářní měsíc, a to až do vyčerpání celkové částky 220.000,- Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte. V případě, že nejmladším dítětem v rodině jsou dvě a více dětí narozených současně, má rodič nárok vyčerpat celkovou částku 330.000,- Kč.⁴¹

Další dávkou státní sociální podpory, o kterou lze v souvislosti s porodem dítěte požádat je jednorázově vyplácená dávka *porodného*. Porodné je vypláceno v závislosti na výši příjmu. Dávka porodného slouží rodinám s nízkými příjmy k pokrytí nákladů souvisejících s narozením prvního nebo druhého živého dítěte.⁴²

Podrobně jsou podmínky výplaty rodičovského příspěvku a porodného stanoveny zákonem č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Vyplácení dávek zajišťují kontaktní pracoviště Úřadu práce.⁴³

2.2 OSAMOCENÉ RODIČOVSTVÍ

Rodinné soužití má různé podoby. Tradiční rozložení rodiny – matka, otec, dítě je dnes již jen jednou z možných forem rodinného soužití. Velmi často se v naší společnosti můžeme setkat s rodinami neúplnými. To znamená, že jeden z rodičů z určitého důvodu chybí. Výchova dítěte pro osamocené rodiče je úkolem nelehkým. Děti vyrůstající pouze s jedním rodičem mohou pociťovat důsledky nenaplňování základních funkcí rodiny, nejvíce pak funkce zajišťování citového zázemí a funkce socializační, což souvisí s vysokým vyčerpáním rodiče a nedostatkem času. Osamoceny

⁴⁰ Zákon č. 187/2006 Sb., zákon o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2018-02-01] Dostupný z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187>

⁴¹ Integrovaný portál MPSV. *Rodičovský příspěvek*. [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp

⁴² Integrovaný portál MPSV. *Porodné*. [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>

⁴³ Integrovaný portál MPSV. *Obecné informace*. [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/obecne>

rodič může být více časově zaneprázdněn prací a péčí o domácnost a nemá již dostatek času na to, aby se dítěti dostatečně věnoval. ⁴⁴ Ač je výchova dítěte v neúplné rodině složitá, zvládnout se dá. „*Poměrně často se setkáváme s tím, že funkčnost rodiny je chybně posuzována podle toho, zda rodina je či není úplná.*“ (str. 13) Ohrožujícím faktorem ale není samotná struktura rodiny. Neúplná rodina může plnit své funkce dobře, a naopak úplná rodina může být těžce dysfunkční. ⁴⁵

Nejvýznamnější příčinou vzniku samoživitelství žen v České republice je rozvod nebo rozpad partnerského vztahu a zavedená soudní praxe svěřovat dítě po rozvodu manželství do péče matky. Další významnou příčinou samoživitelství ženy je narození dítěte svobodné matce. V případě rozvodu nebo rozpadu vztahu a v případě mimomanželského početí je nejčastěji používaným veřejně politickým nástrojem k finančnímu zajištění dítěte výživné. K tolik statisticky významné příčině samoživitelství již dnes nepatří ovdovění, jako tomu bývalo ještě do druhé poloviny 20. století. V případě ovdovění jsou pozůstalé ženě a dětem podle zákona 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění vypláceny dávky, ve znění pozdějších předpisů, a to vdovský a sirotčí důchod. ⁴⁶

Pro osamocenou matku je výchova dětí, péče o domácnost a ekonomické zajištění rodiny velmi vyčerpávající. Dětem vyrůstajícím pouze s matkou schází potřebný vzor mužské role. Osamocené matky jsou více ohroženy nezaměstnaností, sociální izolovaností, bytovými problémy, sociálním vyloučením a chudobou. To souvisí s nižšími příjmy a mnohdy i s nedobytností výživného. Osamělá matka po skončení mateřské a rodičovské dovolené mívá ztížené podmínky pro návrat do zaměstnání. Zaměstnavatelé ji mohou odmítat právě z důvodu, že nemůže využít při péči o dítě pomoc otce. Osamocené matky se mnohdy stávají příjemci sociálních dávek. ⁴⁷ Stát prostřednictvím dávek státní sociální podpory přispívá při splnění určitých podmínek

⁴⁴ MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, (ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

⁴⁵ ŠEVČÍK, D. a N. ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

⁴⁶ KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ R., J. VACULÍKOVÁ a A. PODANÁ. *Jak si žijí „samoživý“ (?): spokojenost s bydlením pohledem samoživitelů*. Sociální práce. Bydlení chudých. 2016, roč. 16, č. 3, s. 5-20. ISSN 1213-6204

⁴⁷ MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, (ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

rodinám s nezaopatřenými dětmi na náklady spojené s výživou a základními osobními potřebami dítěte. Dávky státní sociální podpory jsou upraveny zákonem 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Finanční situaci v neúplné rodině, jejíž příjmy (včetně dávek státní sociální podpory) nedostačují k zajištění základních životních potřeb, mohou vylepšit dávky pomoci v hmotné nouzi, poskytované podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů.⁴⁸

Na ekonomické problémy navazují problémy bytové. Špatná finanční situace donutí matku přistoupit na bydlení v jednom bytě s rozvedeným partnerem nebo s rodiči a sourozenci. V kritické situaci je možností přechodné bydlení v azylovém domě. Kromě finanční pomoci potřebují i služby (sociální, zdravotní a jiné) a vytvoření podmínek k tomu, aby byly schopny skloubit pracovní a rodičovskou roli.⁴⁹

⁴⁸ PAULUSOVÁ, M. a J. VAŠÍČKOVÁ. *Sociální pomoc ze strany státu neúplným rodinám s dětmi*. Sociální práce. Sociální práce a chudoba rodin s dětmi. 2014, roč. 14, č. 2, s. 40-43. ISSN 1213-6204

⁴⁹ MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, (ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

3 AZYLOVÉ DOMY PRO MATKY S DĚTMI V TÍSNI

Azylové domy pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní jsou určeny pro matky a jejich děti, které zde nacházejí útočiště v náročné životní situaci spojené se ztrátou bydlení. Jedná se o hrazenou službu poskytovanou na přechodnou dobu. Azylový dům matkám a nezletilým dětem poskytuje ochranu a podporu. Ta směřuje ke zlepšení jejich sociálního fungování. V azylovém zařízení je ženám kromě ubytování nabízena pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Dále uživatelky služby mohou využívat aktivity kladoucí si za cíl zvyšování kompetencí v oblasti péče o děti, finančního zajištění, péče o domácnost či orientaci v síti sociálních služeb. Cílem služby je žena, která se po nezbytně nutné době, kdy užívala služeb azylového domu, navrátí do běžného života.⁵⁰

Dle vyhlášky 505/2006, Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách (108/2006 Sb.), jsou základní činnosti při poskytování služeb v azylových domech zajišťovány v rozsahu následujících úkonů:

- a) poskytnutím stravy nebo pomoci při zajištění stravy,
- b) poskytnutím ubytování (po dobu zpravidla nepřevyšující 1 rok), umožněním celkové hygieny, poskytnutím podmínek pro zajištění úklidu, praní a žehlení,
- c) pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (vyplývajících z individuálních plánů), pomoci při obnově nebo upevňování kontaktu s rodinou, podporou aktivit sociálního začleňování.

Z Vyhlášky 505/2006, Sb. vychází i maximální výše úhrad za poskytované služby v azylovém domě.⁵¹

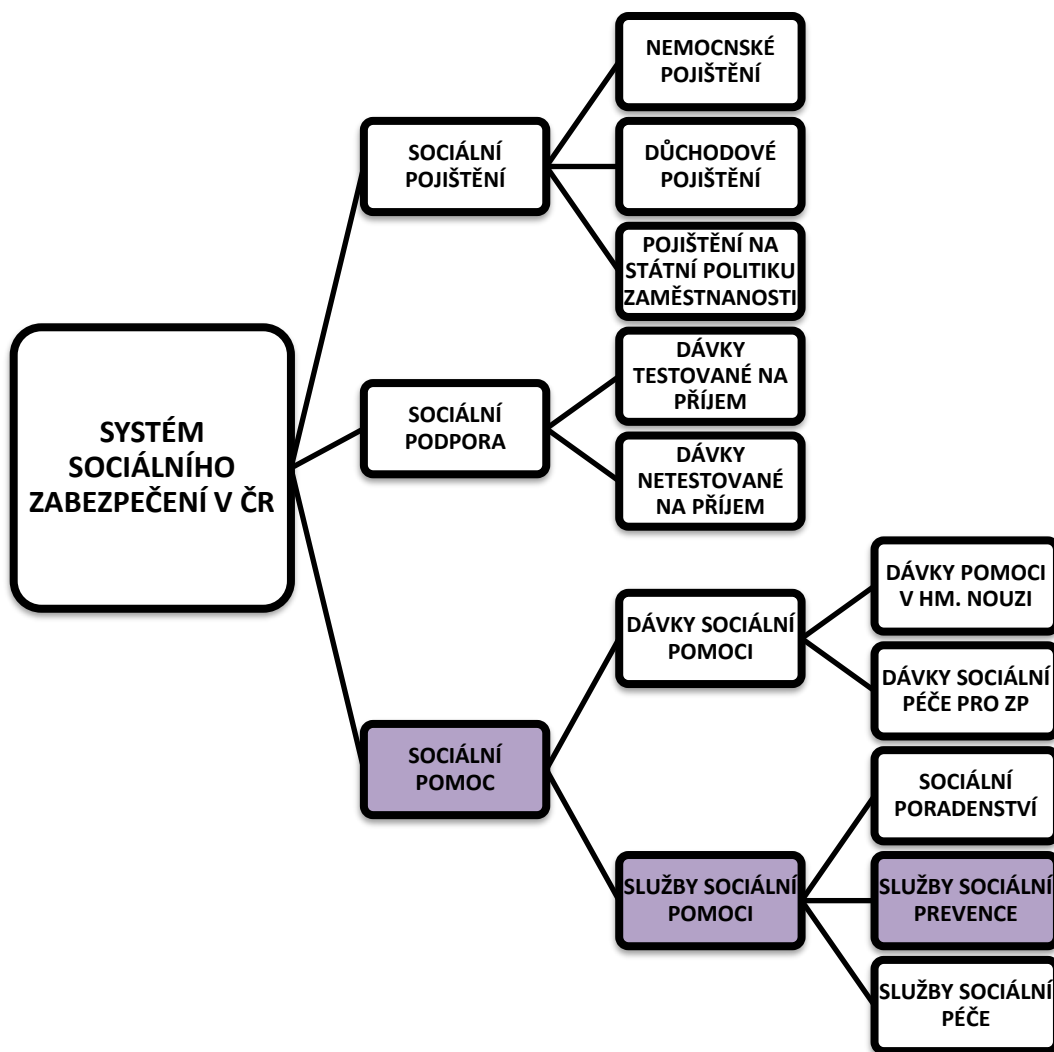
V systému sociálního zabezpečení v ČR jsou azylové domy zařazeny do pilíře sociální pomoci a podle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, patří ke službám sociální prevence. Cílem služeb sociální prevence je napomoci osobám žijícím v sociálně znevýhodňujícím prostředí a ohroženým krizovou

⁵⁰ MATOUŠEK, O. a A. KŘIŠŤAN, (ed.) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

⁵¹ Vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. [online]. [cit. 2018-02-01] Dostupný z https://www.mpsv.cz/files/clanky/11911/vyhlaska_505-2006.pdf

životní situací a zabránit jejich sociálnímu vyloučení. Zároveň mají služby sociální prevence sloužit k ochraně společnosti před vznikem a šířením sociálně nežádoucích jevů. Poskytovatelem sociální služby může být fyzická nebo právnická osoba, která je k tomu oprávněna na základě rozhodnutí o registraci. Tu obdrží po splnění podmínek k registraci od příslušného krajského úřadu. Po nabytí právní moci rozhodnutí je zařazena do registru poskytovatelů sociálních služeb.⁵²

Obrázek 2: Zařazení služeb sociální prevence do systému sociálního zabezpečení v ČR⁵³

⁵² Zákon č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2018-02-01] Dostupný z [http:// https://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf](http://https://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf)

⁵³ ŠEREDOVÁ, A. *Rodina a sociální politika*. Třebíč: Amaprint-Kerndl, 2012. ISBN 978-80-87710-08-1.

Bydlení v azylovém domě je dle evropské typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení (ETHOS) řazeno mezi jednu z forem bezdomovectví.⁵⁴

3.1 POTŘEBY KLIENTEK AZYLOVÉHO DOMU PRO TĚHOTNÉ ŽENY A MATKY S DĚTMI V TÍSNI

Potřeby člověka nelze chápat pouze jako nedostatek nebo přebytek energie na straně lidského organismu, který má být uveden do stavu rovnováhy, ale i jako vztahový jev směřující k určitému cíli. Potřeba vyjadřuje základní vztahy člověka k vnějšímu světu, způsoby vzájemného působení člověka a světa kolem něj nebo způsob začleňování do vnějšího světa. To, jakým způsobem probíhá uspokojování základních potřeb člověka, poznamenává celkový způsob a kvalitu jeho života. Členěním základních životních potřeb se zabývala a zabývá řada autorů. Jako jeden z prvních autorů uchopil ve své teorii koncept potřeb Henry Murray.⁵⁵ Jeho teorii rozpracoval hlouběji americký psycholog Abraham Maslow.

Obrázek 3: Maslowova pyramida potřeb⁵⁶

⁵⁴ GLUMBÍKOVÁ, K. a A. GOJOVÁ. *Vnímané potřeby klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi*. Sociální práce. Bydlení chudých. 2016, roč. 16, č. 3, s. 5-20. ISSN 1213-6204

⁵⁵ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

⁵⁶ HRADECKÁ, V. a I. HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

Dle Maslowa jsou potřeby rozděleny na dvě základní kategorie. Jsou to jednak potřeby *nižší*, ke kterým patří fyziologické potřeby, potřeby bezpečí a jistoty a zčásti potřeby přijetí a potřeba uznání. Do druhé kategorie *vyšších* potřeb se částečně také řadí potřeba přijetí a uznání, ale především je to potřeba seberealizace a sebenaplnění. Potřeby lze dělit na *biologické potřeby*, jako jsou čistý vzduch, strava, teplo, stálé přístřeší (ty jsou chápány jako základní) a na *psychosociální potřeby*. Při dlouhodobějším neuspokojování určité potřeby dochází k deprivaci jedince.⁵⁷ Deprivace znamená nedostatek něčeho, co je důležité pro zdravý vývoj člověka. Deprivované osoby z biologických, psychologických či sociokulturních důvodů přicházejí o lidskou normalitu nebo na ni nedosáhlí. Deprivace úzce souvisí i s frustrací, což znamená pocit ztracenosti, marnosti, bezvýchodnosti a nenapravitelnosti situace.⁵⁸ Osoby, které v dětství trpěly určitou formou deprivace, mívají v dospělosti problémy v seberealizaci. Bývají častěji ohroženi nezaměstnaností, obtížně plní rodičovské role, nedokáží uspokojovat potřeby svých dětí a rovněž je vystavují deprivaci.⁵⁹

Z výzkumu Kateřiny Glumblíkové a Alice Gojové, prezentovaném v odborném časopisu Sociální práce (2016) vyplynuly na základě analýzy bariér a dějů v procesu zařazení se do trvalé formy bydlení určité konkrétní oblasti potřeb žen a matek žijících v azylových domech. Potřeby jsou vázány k následujícím kategoriím:

- *Sociální vztahy*: potřeba dobrého vztahu s rodinou a nepodmíněné podpory ze strany rodiny, touha po emocionální podpoře a blízkosti, potřeba přátelství (často bývá realizováno pouze v rámci zařízení azylového domu, možnost navázat vztahové vazby mimo azylový dům je omezena a vztahy z minulosti bývají přetřhané).
- *Partner (druh, přítel)*: potřeba vymanit se z vlivu partnera (některé klientky partnera vidí jako příčinu ztráty bydlení a současné situace), potřeba vyřešení závislosti na partnerovi, potřeba najít si nového partnera (jiné

⁵⁷ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

⁵⁸ BĚLÍK, V., S. HOFERKOVÁ a B. KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.

⁵⁹ FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

klientky naopak vnímají partnera jako univerzálního zachránce, který jim pomůže s řešením nepříznivé sociální situace).

- *Děti*: potřeba zabezpečit děti, potřeba možnosti zajištění vhodného školského zařízení pro děti, nerušené výchovy dětí nebo potřeba narovnání vztahu dětí s otcem.
- *Kriminalita*: potřeba narovnání stigmatu po pobytu ve výkonu trestu (nebo z pobytu ve výkonu trestu partnera) potřeba začít s čistým štítem, zachování lidské důstojnosti a hodnoty.
- *Peníze*: potřeba zajištění finančních prostředků, oddlužení, porozumění systému sociálních dávek a jejich vyřízení, touha „něco si dopřát“.
- *Práce*: potřeba mít praxi, potřeba informací o situaci na trhu práce, potřeba užitečnosti, potřeba udržení pracovních návyků a potřeba převzít odpovědnost za své příjmy prostřednictvím výdělků v zaměstnání.
- *Bydlení*: potřeba mít kam jít v případě ztráty bydlení, potřeba vnímat bydlení jako dostupné, touha po domově.
- *Azylový dům*: potřeba pozitivních vztahů v rámci kolektivu, navázání důvěry a spolupráce s pracovníky služby, potřeba soukromí a odpočinku.
- *Domácí násilí*: potřeba odborného přístupu k problému, potřeba posílení sebedůvěry a překonání strachu, potřeba pracovat na zvládnutí neurotických obtíží a zvýšení sebevědomí.
- *Závislosti*: potřeba odborného přístupu a odborné pomoci
- *Sebedůvěra*: touha získat sebedůvěru, vnímat důvěru, mít možnost vyřešit traumata, přání nebýt „černou ovci rodiny“.
- *Stigma*: potřeba vyrovnat se s pocitem z „uvězněného“ režimu, zbavit se pocitu nesvéprávnosti z režimu uvnitř azylového domu, potřeba nediskriminace ze strany širšího sociálního okolí.⁶⁰

Manželé Hradečtí si všímají rozdílu u vnímání potřeb osob ohrožených sociálním vyloučením. Jako názorný příklad těchto rozdílů používají pyramidu autora Pascala Pinocha, která je uzpůsobena vnímání potřeb sociálně vyloučených jedinců. Na jeho

⁶⁰ GLUMBÍKOVÁ, K. a A. GOJOVÁ. *Vnímané potřeby klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi*. Sociální práce. Bydlení chudých. 2016, roč. 16, č. 3, s. 5-20. ISSN 1213-6204

pyramidě je zřejmé, že sociální vyloučení může mít vliv na vnímání potřeb. Hierarchie základních potřeb je totožná s původní Maslowovou pyramidou potřeb. Sociálně vyloučení jedinci vnímají potřeby fyziologické, potřeby bezpečí a potřeby náklonnosti a sounáležitosti. Sociálně vyloučené osoby nemají plně uspokojené základní potřeby, proto naplnění potřeb vyšších už ani za potřebu nepovažují. To potvrzuje teorii Maslowa o tom, že vyšší potřeby mohou být naplněny jen v případě, jsou-li naplněny potřeby nižší.⁶¹

Obrázek 4: Přizpůsobení Maslowovy pyramidy těm nejubožejším⁶²

⁶¹ HRADECKÁ, V. a I. HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

⁶² Tamtéž

4 OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ A PODPORY VYUŽÍVANÉ V AZYLOVÉM DOMĚ PRO TĚHOTNÉ ŽENY A MATKY S DĚTMI V TÍSNI

Jak již bylo zmíněno v předcházejících kapitolách, základní funkcí azylového domu pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní je poskytnout cílové skupině ubytování na přechodnou dobu (většinou okolo jednoho roku) a sociální poradenství. Služba azylový dům by měla klientům zprostředkovat určitou naději do budoucna a vhodnou formou motivovat na změnu. Ideální změnou by měl být návrat do trvalé formy bydlení. Vzdělávací akce a další aktivity, které reagují na potřeby a problémové oblasti v životě klientek, by měly být nabízeny v takové míře, aby byly pro klientky impulzem, vedly ke zvýšení sebedůvěry a přispívaly k jejich zplnomocnění. Služba azylový dům by měla klást důraz na vlastní odpovědnost a aktivitu klientek. Aktivity by měly být poskytovány jen v té míře, aby nevedly k izolaci klientek v azylovém domě.⁶³

4.1 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ

Sociální poradenství se dělí na dva typy: základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství.

Prostřednictvím *základního sociálního poradenství* se ke klientovi dostávají informace o nárocích, službách a možnostech, které mu mohou napomoci při řešení obtížné sociální situace. K základnímu poradenství patří i zprostředkování další potřebné odborné pomoci. *Odborné sociální poradenství* poskytuje přímou pomoc při řešení sociálních problémů klienta. Nalézají uplatnění při řešení manželských nebo mezigeneračních sporů, v péči o děti, staré a handicapované osoby či osoby propuštěné z výkonu trestu. Týká se i oblasti životních krizí, rozvodových a porozvodových situací, jedinců, kteří odcházejí z ústavní výchovy, osob ohrožených drogovou závislostí. Na děti se odborné sociální poradenství zaměřuje především v situaci jejich týrání či zneužívání, při nevhodném zacházení s dítětem nebo jeho zanedbávání. Odborné

⁶³ GLUMBÍKOVÁ, K. *Doplňkové služby v azylových domech: Panna, nebo orel?*. Sociální práce. Sociální práce a chudoba rodin s dětmi. 2014, roč. 14, č. 2, s. 40-43. ISSN 1213-6204

poradenství je zacíleno na konkrétní situaci člověka a její praktická řešení. Pro odborné poradenství. Je pro něj typické využívání speciálních odborných postupů. Odborné poradenství poskytují pracovníci rozličných profesí. Jsou jimi nejen sociální pracovníci, ale i psychologové, psychiatři, speciální pedagogové, sociologové, právníci a další. Cílem odborného sociálního poradenství je ovlivnit uvažování a jednání klienta, který se nachází v obtížné sociální situaci a tu se mu nedaří řešit vlastními silami ani s pomocí své rodiny či přátel. ⁶⁴

4.2 PŘÍPRAVA ŽEN NA VSTUP DO ZAMĚSTNÁNÍ PO UKONČENÍ MATEŘSKÉ A RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ

„Důležitým předpokladem pro získání a udržení práce je orientace budoucího zaměstnance na vzdělání jako na prostředek k získání zaměstnání a uznání významu zaměstnání jako důležitého atributu osobní, resp. rodinné totožnosti.“ (str. 49) ⁶⁵

Návrat do zaměstnání může do života ženy přinést vznik konfliktní situace. K důležitým faktorům, které ovlivňují rozhodování ženy o nástupu do zaměstnání, se řadí především dostupnost institucionálních a neinstitucionálních zařízení, které poskytují péči o děti. Ženu mohou provázet obavy ze ztráty dovedností a znalostí v oboru. Další důležitým faktorem jsou podmínky na trhu práce. Motivem k nástupu do zaměstnání bývá pro ženu snaha o zlepšení finanční situace rodiny, touha po seberealizaci a v neposlední řadě i potřeba společenského uznání. ⁶⁶

Při poskytování pracovního poradenství je třeba klientovi poskytnout velmi přesné informace o možnostech, ale také o rizicích, která z jeho konkrétní životní situace vycházejí. Pro kvalitně vedené pracovní poradenství je třeba vypracovat podrobnou pracovní anamnézu klienta. V rozhovoru s klientem o jeho představách o budoucím

⁶⁴ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

⁶⁵ MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁶⁶ KRÍŽKOVÁ, Alena. *Pracovní dráhy žen v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2011. Gender sondy, 8. ISBN 978-80-7330-192-7.

pracovním uplatnění je vhodné nabídnout podporu při sepisování životopisu a asistenci při hledání v nabídkách zaměstnavatelů.⁶⁷

4.3 FINANČNÍ GRAMOTNOST

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“⁶⁸

Finanční gramotnost dělíme na tři složky:

Peněžní gramotnost, cenová gramotnost a rozpočtová gramotnost. *Peněžní gramotnost* představuje kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních finančních prostředků a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.). *Cenová gramotnost* představuje kompetence důležité pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci. *Rozpočtová gramotnost* představuje kompetence potřebné pro správu osobního nebo rodinného rozpočtu. Patří sem schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů. Také zahrnuje schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost obsahuje vedle výše popsané obecné složky také dvě složky specializované: správu finančních aktiv (např. vkladů, investic a pojištění) a správu finančních závazků (např. úvěrů nebo leasingu). To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci.⁶⁹

⁶⁷ MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁶⁸ KORYCH M. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 2018-02-01] <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>

⁶⁹ KORYCH M. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 2018-02-01] <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>

Plánování hospodaření s rodinnými financemi a rozvržení rodinného rozpočtu je nástrojem, jímž lze snížit riziko zbytečných výdajů i zadlužování. Přehled o rodinných financích by měl zahrnovat souhrn všech čistých příjmů (mzdy, výdělků, sociální dávky, výživné a další), seznam nutných výdajů (nájem, splátky, poplatky za telefon, internet, pojištění, povinné ručení, doprava, ošacení, léky, zdravotní péče, potraviny, drogerie, částky výživného a jiné). Další výdaje mohou být pokládány za nadstandardní. Jsou například výdaje na kouření, alkohol, elektroniku, výdaje na dovolenou, na zábavu, časopisy, módní doplňky.⁷⁰

Materiální problémy ohrožují osamocené matky v případě nízkého sociálního statusu. Bývá to jednak z důvodu nižších příjmů, ale mnohdy i z důvodu většího počtu dětí a méně odpovědnému stylu života. Nevýhodná finanční situace snižuje možnosti matky i jejich dětí na realizaci společenského, sportovního a kulturního rozvoje. Materiální nedostatečnost mívá i další sociální dopady, z nichž za nejzávažnější lze považovat sníženou dostupnost vzdělání.⁷¹

Problémem může být nedostatečná finanční rezerva pro případ nenadálých událostí. V situaci, kdy zasáhne rodinu větší nečekaný výdaj, se pak jako snadné řešení jeví půjčka. Půjčka u nebankovní společnosti často vypadá jako dostupnější. Zájemce o půjčku si ale mnohdy neuvědomí její nevýhodnost a podcení svoji schopnost splácet. Potom řeší situaci jinou půjčkou a dostává se do bezvýhodné situace, která je označována jako *dluhová past*. Existují organizace specializované na pomoc lidem, mající problémy se splácením závazků, například Poradna při finanční tísní nebo občanské poradny, ve kterých je k dispozici odborník na dluhovou problematiku.⁷²

4.4 PORADENSTVÍ V OBLASTI VÝCHOVY A PÉČE O DÍTĚ

Zdravý vývoj dítěte je primárně součástí preventivní pediatrické péče. Přesto si pracovník, který je v přímém kontaktu s matkou a dítětem v jejich prostředí, může všimnout odchylek od běžného vývoje. U matky, která sama v dětství postrádala dobré

⁷⁰ MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁷¹ MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, (ed). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

⁷² MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

rodičovské vzory, se mohou projevit obtíže s navázáním pozitivní vazby s dítětem. U nezralých matek může dojít k pomalejšímu nastartování přirozeného a instinktivního chování k dítěti.⁷³ Čím dříve se po narození dítěte matce dostane odpovídající podpory v péči o dítě, tím vzrůstá šance na přerušení „*transgeneračního vzorce neadekvátního rodičovského chování*“.⁷⁴ (str. 53) V rodinách sociálně ohrožených vyvstává v oblasti péče o děti celá řada rizik a nedostatečně naplněných potřeb dětí. Mnoho těchto rodin neadekvátně naplněné potřeby považují za normu a nevnímají jejich škodlivost pro zdárný vývoj dítěte.⁷⁴

V rámci poradenství a podpory při výchově dětí se poradce zaměřuje především na poradenství v naplňování základních potřeb dítěte (vhodná strava, pitný režim, oblečení). Motivuje matku k vhodné činnosti s dítětem a k vytvoření podnětného prostředí pro dítě, poukáže na vhodné a bezpečné hračky dle věku dítěte. Obzvláště u malých dětí je důležitá bezpečnost prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Další důležitou složku tvoří výchovné poradenství. U rodiče bez dostatečně rozvinuté rodičovské kompetence hrozí, že při nastavování hranic dítěti bude na chování dítěte reagovat nepřiměřeným způsobem. Poradce může upozornit na dostupné služby v blízkém okolí. Mohou to být služby nabízející poradenství a péči při výchovných či vývojových obtížích dítěte (pedagogicko-psychologická, logopedická péče a podobně) nebo služby či aktivity, které budou dítě vhodně stimulovat v rozvoji.⁷⁵

4.5 VIDEOTRÉNINK INTERAKCÍ

Metodu videotrénink interakcí (VTI) lze v azylovém domě pro matky s dětmi využívat jako formu prevence či terapie při řešení komunikačních a vztahových problémů na úrovni rodič-dítě. Metodou lze dosáhnout zlepšení rodičovských dovedností a posílení vnímavosti matky vůči svému dítěti. Pomocí VTI se dá identifikovat, omezovat problémové chování dítěte a posílit jeho pozitivní vývoj. Cílem metody je identifikovat a podpořit stávající pozitivní zdroje a vzájemné úspěšné

⁷³ MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

⁷⁴ BECHYŇOVÁ, V. a M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

⁷⁵ MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

interakce rodiče a dítěte. V rámci plánování spolupráce klienta a terapeuta jsou předem stanoveny cíle procesu změny.⁷⁶

Metoda je založena na předpokladu, že pro dítě je v jeho vývoji klíčový pozitivní kontakt s jeho rodiči. Pomocí metody VTI je možné se zaměřit na rozličné oblasti rodinného života, ať již jsou to oblasti denního života v rodině, posílení rodičovských kompetencí, zjišťování vývoje dítěte, způsoby řešení konfliktních situací v rodině, vyváženost rodičovských rolí. Metoda má sloužit k podpoře rodičů a jejich zplnomocňování, ke hledání vhodných způsobů řešení komplikovaných situací, nikoli k upozorňování na selhání vychovatelů.⁷⁷

Samotná práce s klientem je rozdělena na tři kroky:

1. Terapeut natáčí v přirozeném prostředí klienta krátký videozáznam trvající přibližně 10-15 minut. V záznamu zachytí úspěšné vzájemné působení nebo momenty, které by k němu mohli vést.
2. VTI trenér poté záznam podrobně analyzuje. Posuzuje interakční výměny v kontextu rodinné situace a zároveň se zaměřuje na takové, které ukazují na pozitivní okamžiky kontaktu.
3. Posledním krokem je zpětnovazební rozhovor. Terapeut s klientem společně sledují videonahrávku. VTI trenér pomáhá klientovi uvědomit si význam jeho reakcí na chování dítěte, rozpoznat a pochopit význam komunikačních situací. Terapeut se zaměřuje zejména na vyzdvižení úspěšných interakcí a tím pomáhá klientovy v upevňování pozitivních změn.⁷⁸

Pomocí VTI je klientovi umožněn náhled do situací, které jsou mu dobře známé a kterým rozumí. Jedná se o běžné situace v rodině zachycené ve verbální i neverbální komunikaci. Zhlédnutí videozáznamu a vyhodnocení rodinných interakcí společně s terapeutem napomůže klientovi uvědomit si komunikační nabídky ze strany svých dětí a lépe pochopit potřeby dítěte ve společné komunikaci. Rodič má příležitost

⁷⁶ MATOUŠEK, O. a A. KŘIŠŤAN, (ed.) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

⁷⁷ SPIN – sdružení pro videotrénink interakcí v ČR. *O metodě VTI*. Aplikacní oblasti. [online]. [cit. 2017-12-18]. Dostupné z <http://www.spin-vti.cz/o-metode-vti/aplikacni-oblasti>

⁷⁸ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

k zamyšlení se nad svými pocity, přáními a k hodnocení potřeb ostatních členů rodiny. Což by jej mělo motivovat ke sdílení potřeb a vzájemnému vyladování v rodině a tím postupně dosáhnout požadovaných změn.

Terapeut navštěvuje klienta v jeho přirozeném prostředí pravidelně (podle potřeby). Jednotlivé kroky metody se opakují. Terapie je ukončena zhodnocením spolupráce a dosažených změn v rodinných interakcích.⁷⁹

Metodu VTI je možné nabídnout rodině i jako alternativní řešení v případě, že by jinak dítěti hrozilo umístění mimo rodinné prostředí, například do diagnostického či výchovného zařízení.⁸⁰

4.6 VEDENÍ DOMÁCNOSTI

Péče o domácnost zahrnuje mnoho praktických činností. Do nich patří nákupy, vaření, péče o prádlo, úklid, údržba domu a zahrady, péče o domácí zvířata. Běžně bývají práce v domácnosti řízeny zvyklostmi rodiny. U mnoho problémových rodin je zanedbávání domácnosti častým problémem. K nejvážnějším poruchám rodinného fungování patří výpadky. To znamená situace, kdy nikdo nenakoupí, neuklidí, nikdo nepere. Zhodnocení rizik bývá někdy obtížné a může při něm sehrát roli norma hodnotícího pracovníka bez předchozí potřebné reflexe.

Nákupy potravin a kvalita uvařeného jídla může být ovlivněna nízkým příjmem rodiny. Pomoc v oblasti vaření může probíhat jednak formou sestavením rozboru stravovacího režimu rodiny, finančním rozpočtem či přímou účastí pracovníka při nákupu a přípravě stravy nebo formou kurzu vaření. V případě, že domácnost klienta je dlouhodobě zanedbaná, je možné sestavení periodického plánu na průběžné udržování pořádku v domácnosti.⁸¹

⁷⁹ MATOUŠEK, O. a A. KŘIŠŤAN, (ed.) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

⁸⁰ SPIN – sdružení pro videotrénink interakcí v ČR. *O metodě VTI*. [online]. [cit. 2017-12-18]. Dostupné z <http://www.spin-vti.cz/o-metode-vti>

⁸¹ MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 POUŽITÁ METODOLOGIE A POPIS SOUBORU

V praktické části práce jsou prezentovány výsledky kvalitativního výzkumu. V úvodních kapitolách je charakterizován výzkumný soubor, vysvětleny cíle a metodika výzkumu. Druhá kapitola praktické části analyzuje a interpretuje data získaná šetřením.

5.1 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Osoby, které se zúčastnily výzkumu, jsou současnými uživatelkami sociální služby Azylový dům pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní v Hamrech, který leží v Pardubickém kraji. Azylový dům má maximální kapacitu 7 klientek s dětmi. Všechny konverzační partnerky jsou v současné době se svými dětmi na mateřské (jedna konverzační partnerka) či rodičovské dovolené (ostatní). Pro výzkum bylo podstatné, aby jeho účastnice byly zapojeny do vzdělávacích aktivit, které probíhají v azylovém domě. Na začátku výzkumu byly jeho účastnice seznámeny s jeho účelem a s cílem bakalářské práce. Všechny souhlasily s tím, že se pod podmínkou zachování anonymity výzkumu zúčastní. Z tohoto důvodu nejsou uvedena jejich skutečná jména. Konkrétnější profily žen, které mi poskytly informace, jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Tabulka 1: Charakteristika výzkumného vzorku

Konverzační partnerka	Věk	Počet dětí celkem / v péči	Dosažené vzdělání
Erika	29	2/1	střední s výučním listem
Martina	29	1	střední s maturitní zkouškou
Jana	34	7/4	střední s maturitní zkouškou
Jindřiška	22	2/1	základní
Alena	27	1	základní

5.2 CÍL VÝZKUMU

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak klientkám Azylového domu pro těhotné ženy (a matky s dětmi) v tísni Hamry vyhovují možnosti vzdělávání nabízené v zařízení.

Dalšími dílčími cíli je:

- zjistit, jaké další možnosti vzdělávání by uvítaly,
- zjistit, jaké faktory je motivují ke vzdělávání,
- zjistit, které překážky jim ve vzdělávání brání,
- zjistit, zda využívají vzdělávání v dalších institucích.

5.3 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

K získání potřebných informací k dosažení cíle empirické práce je výzkum postaven na kvalitativní výzkumné strategii.

Kvalitativní výzkum se provádí pomocí kontaktu s terénem, zkoumanou osobou nebo skupinami osob. Podstatou kvalitativního výzkumu je sběr dat, která nám co nejvíce přibližují život zkoumaných jedinců. Výzkumník směřuje k získání maximálního množství informací o zkoumaném jevu. Data získaná pozorováním, rozhovory, rozbořením audio nebo video záznamů se dále analyzují, z jednotlivých faktů se vyvozují tvrzení a interpretují se.⁸²

V rámci výzkumného šetření k získání dat pro tvorbu bakalářské práce bylo použito metody rozhovoru. Nástrojem sběru dat k jejich následné analýze a interpretaci byl zvolen hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Otázky byly sestaveny tak, aby se co nejlépe dalo proniknout do hloubky tématu, získat důležité informace a následně zpracovat detailní obraz dané problematiky.

⁸² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

6 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Druhá kapitola praktické části interpretuje výsledky sběru dat, získané výše popsanou metodologií. Kapitola je členěna do podkapitol, z nichž každá se věnuje určité oblasti daného tématu. Oblasti byly vytvořeny rozbořením informací získaných od konverzačních partnerek. Cílem této části práce je předložit pohledy a životní zkušenosti cílové skupiny. Ukázalo se, že i když dotazované ženy v době výzkumu žily v podobných životní podmínkách, v některých otázkách se jejich zkušenosti a názory shodovaly nebo byly hodně podobné, v dalších se lišily. Podkapitoly jsou doplněny citacemi s odpověďmi dotazovaných.

6.1 PŘEDSTAVY ŽEN NA MATEŘSKÉ A RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ ŽIJÍCÍCH V AZYLOVÉM DOMĚ O DALŠÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Všechny konverzační partnerky měly obecné povědomí o tom, co znamená další vzdělávání. Některé dotazované ženy měly i širší představu „...*dálkově studovat nebo i nějaké kurzy, třeba počítačové nebo i kurzy v práci, přednášky.*“ (Jana), většina si ale pod pojmem další vzdělávání představovala vzdělávání formálního charakteru, tedy vzdělávání ve škole. Alena, Erika a Jindřiška mají dokončené základní vzdělání. Další vzdělávání tedy chápaly jako doplnění si dalšího stupně vzdělávání, například získáním výučního listu. „*Myslím si, že to bude stejný jako u mladých, jenom s tím, že nejsou každé den ve škole, ale třeba jednou za týden.*“ (Jindřiška) „*Večerní škola, dodělání si výučáku, třeba.*“ (Alena) Ani jedna z konverzačních partnerek se ale v současné domě formálně nevzdělává a žádná z nich si nevybavuje konkrétní školské instituce, které by jim příležitost k formálnímu vzdělávání mohly nabídnout.

Jako na další možnosti vzdělávání si konverzační partnerky vzpomněly na rekvalifikaci zajišťovanou Úřadem práce a akreditované kurzy. „*Slyšela jsem, že pracák organizuje i nějaké kurzy, chodila tam myslím i moje ségra.*“ (Alena) „...*třeba kurz na pracovníci v sociálních službách.*“ (Jindřiška)

Vzdělávací aktivity probíhající v azylovém domě, si dotazované příliš nespojují s pojmem vzdělávání. Aktivity nevnímají jako neformální způsob vzdělávání, ale spíše

jako prostředek, jehož pomocí mohou řešit aktuální problémy. „...ty přednášky jsou dobrý, co jsem potřebovala, to jsem se tam dozvěděla.“ (Jindřiška) nebo se připravit na život v samostatném bydlení, který si konverzační partnerky přejí. „Až přítel doplatí insolvenci, tak se chci nastěhovat s ním do společného bytu, tak možná něco využiju, co jsem se tady dozvěděla.“ (Jana) Neformálního vzdělávání v azylovém domě se během mateřské či rodičovské dovolené zúčastnily všechny dotazované ženy, což je dáno dostupností tohoto vzdělávání.

Naopak o možnostech neformálního vzdělávání v jiných institucích příliš velkou představu nemají. Během rozhovorů konverzační partnerky uvedly, že v azylovém domě jsou jim občasné tyto možnosti připomínány, neformálního vzdělávání v jiných institucích se ale občasné zúčastňuje pouze jedna z dotazovaných žen. „Se Sárou jsem byla v centru na přednášce a na koncertě, ale jen párkrát. ... Chodila jsem na katechismus. Měli jsme s Martinkou obě křtiny.“ (Martina)

Důležitost celoživotního učení, všechny konverzační uznávají. „Myslím si, že je dobrý se pořád něco učit, že člověk ví něco víc a i kvůli dětem, až budou potřebovat něco vědět.“ (Alena) „Pro toho člověka by to měl být takovej hnací motor a pro lepší pocit.“ (Jana) „Aby člověk úplně nezamrzl.“ (Martina)

6.2 POTŘEBY ŽEN NA MATEŘSKÉ A RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ ŽIJÍCÍCH V AZYLOVÉM DOMĚ

Plánování dalšího vzdělávání u žen na mateřské nebo rodičovské dovolené žijících v azylovém domě vychází z potřeb uživatelek služby. Potřeby žen, které žijí v azylovém domě se mohou vztahovat buď přímo k aktuální životní roli matky či k sociální situaci uživatelky služby. Potřeby mohou být také vázané na budoucnost. Potřeba vzdělávat se vychází z reálně pociťovaných nedostatků v určité oblasti. Škála vnímaných potřeb klientek azylového domu je široká. Klientky vnímají potřebu podpory v mnoha oblastech.

Kromě Jany mají všechny konverzační partnerky v péči aktuálně jedno dítě. Péče o dítě nebo děti tvoří hlavní náplň dne dotazovaných žen. Konverzační partnerky v souvislosti s péčí o dítě zmiňovaly potřebu „postarat se“ a „zabezpečit“. „... hlavně

se musím postarat o malou.“ (Martina) Jana v souvislosti s dětmi pocítuje potřebu zajistit pro děti předškolní vzdělávání. Některé dotazované ženy si ale uvědomují nedostatky v oblasti péče o děti. Jsou si vědomé toho, že jim chybí vzor z orientační rodiny. *„Máma nefungovala, pak já v pubertě taky ne.*“ (Jindřiška) *„...v dětství to tam moc nebylo.*“ (Erika)

Některé konverzační partnerky vnímají samy sebe ve své mateřské roli jako znevýhodněné oproti matkám v „normálních rodinách“. Nevýhody vidí především v tom, že jsou většinu času na péči o dítě samy a chybějí jim finanční prostředky. *„Je to někdy těžký, táta Lindy posílá akorát dopisy, někdy zavolá a jinak jsem na to sama.*“ (Erika) I když se případě potřeby nebo bezradnosti mohou s jakýmkoli problémem obrátit na pracovní tým azylového domu a požádat o radu, pomoc či podporu, mají jen omezenou možnost svěřit dítě „někomu na hlídání“ a mít čas jen samy pro sebe. *„Jsem fakt ráda, když přijede jednou za čas mamka a Martinku vezme ven.*“ (Martina) *„Hlídala děti máma, ona má ještě staršího syna u sebe, tak už to pak nešlo.*“ (Jana)

Všechny dotazované klientky azylového domu velmi intenzivně vnímaly potřebu zajištění finančních prostředků. Vzhledem k tomu, že všechny jsou v současné době na mateřské nebo na rodičovské dovolené, zajišťují si finanční prostředky zejména prostřednictvím „dávek“ a výživného *„Chci už nechat tatínka malý zapsat do rodnýho listu, konečně s tím souhlasil. Tak už taky od něj budu mít nějaký ty peníze*“ (Jindřiška) A kromě Martiny se potřebují vyrovnat s dluhovou problematikou. *„Chtěla bych se vyrovnat s dluhy, mám v plánu jít s klíčovou pracovníci do dluhové poradny příští týden. Dlužím na pojišťovně a hodně i na dopravním podniku. Vím, kde dlužím, ale nevím, z čeho to mám zaplatit.*“ (Jindřiška) Některé ženy přiznaly, že se při vyřizování peněžité pomoci v mateřství, rodičovského příspěvku a dalších dávek jen obtížně orientovaly v jejich systému. *„Co můžu, co nemůžu, na co mám nárok, na co nemám nárok.*“ (Martina) Erika i Jindřiška také cítí nízké sebevědomí a stud při jednání na úřadech. *„Radši si požádám tady pracovníci o pomoc, pak už to třeba zvládnou sama, ale jde o to poprvé tam zajít.*“ (Erika) *„...takovej pocit, připadám si hloupá.*“ (Jindřiška)

Potřebu budoucího uplatnění na trhu práce pocítují všechny dotazované ženy. Postavení na trhu práce je podle nich ovlivněno vzděláním, získanou praxí a tím, v jaké budou životní situaci po ukončení rodičovské dovolené. *„Snad až budeme s přítelem*

spolu bytě a malá půjde do školky, tak bych pak chtěla mít dobrou práci.“ (Jindřiška)
Konverzační partnerky si uvědomují své nejisté postavení na pracovním trhu. Ženy vnímají svoji situaci jako znevýhodněnou. Vnímají obavu, zda si po skončení mateřské a rodičovské dovolené dokáží zajistit zaměstnání. Tato obava pramení u dotazovaných žen z toho, že mají malé dítě a jsou na jeho výchovu a zajištění víceméně samy „*Uvidím, jak s Martinkou to půjde hledat práci. Asi až půjde do školky.*“ (Martina) a u některých také z toho, že dosáhly jen nízkého vzdělání a mají téměř nulové pracovní zkušenosti. „*Pracovala jsem jen půl roku v Kauflandu, po škole, pak jsem poznala tatínka těch starších dětí a od té doby jsem na mateřský.*“ (Jana)

Všechny konverzační partnerky doufají, že život v azylovém domě je jen přechodnou záležitostí a mají přání do budoucna si zajistit pro sebe a své dítě samostatné bydlení. Erika zmiňuje, že s hledáním navazujícího bydlení potřebuje pomoc. Vnímá nedostatky v užívání počítače a internetu a obtížnější orientaci na bytovém trhu. „*Už jsem tady skoro dva roky, měla jsem výjimku, jinak je to tady spíš tak na rok. Už před tím jsem byla v jiným azyláku. Teď si hledám byt, mám schválenej příspěvek na kauci. Chtěla bych nějaký levnější pronájem. Zkousím něco hledat sama, ale spíš potřebuju poradit, jak a kde se co hledá a jak odpovědět na inzeráty.*“ (Erika)

S potřebou samostatného bydlení souvisí i touha po soukromí. „*Plánujeme bydlet už s přítelem, teď máme nabídku na pronájem, ale musel by si půjčit, tady mi radí, abych to zvážila s tím půjčováním.*“ (Jindřiška) „*...jsme pořád tak jako pod dozorem.*“ (Jana) „*...společná koupelna, v kuchyni taky pořád někdo je. Je sranda, když je tady dobrá parta. Někdo ale neuklízí po sobě a po dětech, nechává binec, tak se pak zase hádáme.*“ (Jana)

Alena a Jindřiška vnímají směrem k samostatnému bydlení také potřebu naučit se vést domácnost, uklízet a vařit. „*Chtěla bych se naučit vařit, to moc neumím. Malýho zatím kojím, ale pro něj pak budu muset něco uvařit.*“ (Alena) „*Trochu mám problém s úklidem, tady mi s tím pomáhá klíčová pracovnice, jak si to mám rozvrhnout, co kdy uklidit. Mám malej pokoj a málo místa, tím taky vzniká ten nepořádek.*“ (Jindřiška)

Další oblasti, ve kterých konverzační partnerky vnímaly potřebu změny či vyrovnání se, jsou specifické a liší se dle konkrétního životního příběhu.

„Drogová minulost.“

„Děti v dětském domově nebo v adopci.“

„Partner ve vězení.“

„Domácí násilí, strach z bývalého partnera.“

„Vztahy s rodinou.“

„Traumata z dětství a dospívání.“

6.3 VZDĚLÁVÁNÍ V AZYLOVÉM DOMĚ PRO TĚHOTNÉ ŽENY A MATKY S DĚTMI V TÍSNI

Vzdělávací aktivity tvoří jednu z důležitých složek při práci s matkami na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě. Další vzdělávání v rámci služeb sociální prevence je možné chápat jako jeden z prostředků k dosažení zlepšení sociální a životní situace matek na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě. Vzdělávání v azylovém domě si klade za cíl posilování kompetencí klientek v jejich životních rolích.

Aby bylo další vzdělávání pro ženy na mateřské a rodičovské dovolené žijící v azylovém domě dostupné a ženy mohly své vzdělávací potřeby realizovat, je nezbytné, aby vzdělávání splňovalo určité podmínky. Při plánování vzdělávání je nutné vzít v úvahu potřeby klientek sociální služby a jejich reálné možnosti (zajištěním hlídání dětí, bezplatností přednášek, časovým přizpůsobením). Je třeba přihlídnout také k zajímavosti a atraktivitě jednotlivých témat. Nezajištění vhodných podmínek by mohlo vést k vytvoření bariér ke vzdělávání a k neúčasti na něm. V azylovém domě, kde probíhal výzkum k bakalářské práci, přizpůsobuje pracovní tým formy a oblasti vzdělávání potřebám klientek a jejich dětí. Vzdělávací aktivity jsou zde plánovány na základě dlouholetých zkušeností s potřebami cílové skupiny.

Základními oblastmi, které jsou formou terapií a vzdělávání v azylovém domě pro těhotné ženy a matky s dětmi podporovány jsou přijetí mateřské role, zkvalitnění vztahů mezi matkou a dítětem a zvýšení úrovně informovanosti v oblasti rodičovství a péče

o dítě. Podpora ve výše zmíněných oblastech probíhá prostřednictvím setkávání klientek s externími odborníky – s terapeutem/psychologem, videotrenérem a odbornými lektory.

V azylovém domě v Hamrech mají klientky jednou týdně možnost skupinové a individuální terapie s psycholožkou. Skupinová terapie nabízí možnost k řešení problémů skupiny v bezpečném prostředí a ke koordinaci skupinové dynamiky. Dotazované ženy možnosti rády využívají. „... *se tak jako vyčistí vzduch.*“ (Jana) „... *jsem s ní nejdřív kamarádila, ale jak se pak chovala, byla jsem na ní strašně naštvaná, i ostatní holky, dlužila nám prachy... To jsme třeba hodně řešily na skupině.*“ (Jindřiška) Při individuální terapii je klientkám nabízen prostor k řešení osobních i rodinných záležitostí. „*Vypovídat se o všem.*“ (Jana) „*Jde to do hloubky, co si třeba sám člověk ani neuvědomí.*“ (Jindřiška) Některé dotazované ženy zmínily počáteční rozpaky k terapii, které pramenily z nezkušenosti nebo strachu „*nikdy jsem u psychologa nebyla a něco na sebe povídat se mi moc nechtělo*“ (Eva) a z počáteční nedůvěry k psycholožce. „... *dost jsem ze začátku přemýšlela, co jí řeknu a co ne.*“ (Erika)

Pomocí metody videotrénink interakcí je u klientek azylového domu podporován rozvoj rodičovských kompetencí a citové vazby matky k dítěti. Do azylového domu jedenkrát za měsíc dojíždí terapeutka. Ta metodou VTI s klientkami a jejich dětmi pracuje. I zde převažovala u klientek počáteční nedůvěra k metodě. „... *o videotréninku, to jsem v životě neslyšela.*“ (Erika) Ovšem po překonání rozpaků si klientky azylového domu metodu chválí. „*Ukázala mi, jak si s malým můžu hrát.*“ (Alena) „*Jak mám víc dětí, tak někdy na všechny úplně není čas, teď hlavně s malou. Paní videotrenérka mi poradila, abych dělila o pozornost všechny děti a jak to mám dělat.*“ (Jana)

Znevýhodnění klientek vlivem zázemí z orientační rodiny se odráží také v oblasti finanční. Častým problémem klientek je osobní zkušenost se zadlužením a nízká informovanost o rizicích půjček. Klientky potřebují podpořit v plánování rodinného financování. K podpoře ve zmíněných oblastech slouží přednášky na téma finanční gramotnost a dluhová problematika. Dle slov dotazovaných klientek jim zmíněné téma sedí „*Tak to je tady určitě potřeba.*“ (Jindřiška), vyhovovala by ji ale četnější frekvence přednášek. Jana zmiňuje stále se opakující a povrchně probíraná témata. „*Chtělo by to*

víc do hloubky, něco se opakuje pořád dokola, co už člověk slyšel a něco se neprobere.“ (Jana) Naopak ale kladně hodnotí výukovou metodu – přednášku s diskuzí a závěrečné hodnocení formou testu. *„To se mi líbilo, jak nám na konci dala ten dotazník, jestli jsme to pochopily.*“ (Jana)

Cílem přednášek na téma sladění zaměstnání a rodiny je poskytnout klientkám informace o možnostech sladění pracovního a rodinného života a o možnostech přivýdělku v době rodičovské dovolené. Tento cíl je naplňován realizací přednášek, které jsou zaměřeny jak na obecné možnosti matek na trhu práce, tak na specifické podmínky zaměstnávání žen v azylovém domě. Aktuálnost tématu vnímají všechny dotazované klientky. *„Připravit se. Člověk půjde do práce za chvíli, mateřská uteče.*“ (Erika) Klientky by ale uvítaly větší *„praktičnost“* u přednášek na dané téma. *„Některým holky neumí ani vyplnit dotazník na pracáku, tak spíš to je učit.*“ (Jana) *„...sepsat životopis.*“ (Erika) Jednou z forem přípravy na budoucí zařazení se na trh práce je v azylovém domě možnost přivýdělku formou dohody o provedení práce. Jindřiška, Martina a Erika si při mateřské nebo rodičovské dovolené přivydělávají úklidem a dalšími pracemi v azylovém domě. *„...úklidy, žehlení, vymetání sněhu...“* (Jindřiška) Tento přivýdělek považují za *„drobný“*, ale cítí, že jeho prostřednictvím si mohou přilepšit k finanční situaci, získat potřebné pracovní návyky a alespoň trochu se připravit budoucí uplatnění v zaměstnání. *„V pondělí, úterý a čtvrtek si musím přijít v jednu hodinu a dostanu zadanou práci. Tu mi pak pracovnice zkontroluje. Na konci měsíce sčítáme hodiny, posíláme docházku mailem a dostáváme peníze.*“ (Erika)

Na přednášky a konzultace navazuje individuální práce s klientkou se sociální (klíčovou) pracovnící, především v rámci individuálního plánování klientky. V případě potřeby je nabídnuta či zprostředkována konzultace s dalšími odborníky, například formou návštěvy dluhové poradny, spoluprací s adiktologem a podobně.

Dotazovaným klientkám azylového domu pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísní vzdělávací možnosti nabízené v rámci sociální služby víceméně vyhovují. Některé by uvítaly větší frekvenci přednášek. Konverzační partnerky během rozhovorů zmínily i další témata a oblasti, ve kterých by se chtěly více rozvíjet. *„Třeba ta angličtina.*“ (Jindřiška) *„Uvítala bych i kurzy vaření.*“ (Martina) *„Abych se naučila líp na počítači, já něco zvládnout ten internet, facebook, jen základy.*“ (Erika) Na některých ze

zmíněných oblastí (zvýšení počítačové gramotnosti, vaření) je v azylovém domě možné pracovat stanovením individuálního plánu. Jiné, například výuka jazyků, by byly vzhledem k často se měnící klientele neefektivní.

Podstatným prvkem vzdělávání v azylovém domě je informální učení. Kapacita azylového domu umožňuje věnovat se každé klientce velice individuálně a „zblízka“. Přímo v azylovém domě je klientkám nabízena možnost rady či podpory od pracovníků azylového domu. Pracovníci jsou schopni pomoci ženě, která vyžaduje intenzivní podporu. Ženy mohou požádat o radu sociální pracovnice či pracovnice v sociálních službách kdykoli během dne. Konverzační partnerky této možnosti často využívají, protože se jedná o nejrychlejší způsob řešení akutní situace. „*Třeba když Ela měla vysoký horečky.*“ (Jindřiška) „*Já jsem si nevěděla rady s Martinkou, když v noci brečela...*“ (Martina) „*... jsem potřebovala sepsat žalobu.*“ (Jana)

Jako další formu informálního učení ženy v azylovém využívají k vyhledávání informací internet, který jim slouží jako další rychlý zdroj potřebných informací. K dispozici mají počítačovou místnost a připojení na internet. „*Když jsem byla těhotná, tak jsem si hodně četla na internetu o dětech a o porodu, protože jsem prvorodička.*“ (Alena) „*Koukám na net na recepty nebo na technický návody.*“ (Jana) „*Když potřebuju, kouknu na internet.*“ (Jindřiška) Naopak příliš často nehledají poznatky v tiskovinách, jen výjimečně v knihách a časopisech tematicky zaměřených na matky menších dětí. „*Časopisy si vůbec nekupuji, občas si třeba něco přečtu u doktora.*“ (Alena) „*Knížku mám jednu o dítěti, ale ještě jsem jí ani celou nepřečetla, moc mě to nebaví a nemám na čtení čas. Přečetla jsem jí tak do půlky.*“ (Jindřiška) Ani jedna z dotazovaných žen nedochází pravidelně do městské knihovny a ani knihovničku v azylovém domě příliš nevyužívají. „*Půjčila jsem občas knížku tady.*“ (Martina) Zdroj potřebných informací může představovat i rodina. Pro část konverzačních partnerek je rodina přínosným zdrojem informací i přes to, že s ní nejsou v příliš častém osobním kontaktu. „*Když něco nevím, hlavně s malou nebo co jak platit, když si nevím rady, tak volám mamce. Vím, že tady pracovnice taky poradí, ale spíš nejdřív zkusím tu mamku.*“ (Martina) „*Radila jsem se s babičkou, jak s bydlením, kde ho shánět.*“ (Erika) Další konverzační partnerky díky špatným vztahům v rodině nebo přerušeným kontaktům s radou od rodiny vůbec nepočítají. „*Máma mě seřvala, když jsem se jí zeptala. Když*

jsem si pořídila děti, tak ať se starám, že má u sebe kluka. Tak se s ní radši už o ničem neradím.“ (Jana) *„Jsem v kontaktu akorát se švagrovou, ale taky ne tak moc často. Rodiče já už nemám. Mám ségru, ale s tou moc dobrý vztahy nemáme.*“ (Alena)

6.4 MOTIVACE K DALŠÍMU VZDĚLÁVÁNÍ

Motivací pro další vzdělávání u žen na mateřské či rodičovské dovolené žijících v azylovém domě mohou být buď profesní, osobní či sociální důvody.

6.4.1 Motivace pro vzdělávání v azylovém domě

Osobní motivace ke vzdělávání vychází z potřeb, které ženy v azylovém domě mají. Ne všechny klientky měly ve svém životě možnost získat základní poznatky v oblastech péče o dítě a o domácnost. Ve funkčních rodinách jsou tyto oblasti rozvíjeny i prostřednictvím rodinného vzdělávání. Nedostatečné rodinné zázemí v dětském věku, chybějící kladné rodičovské vzory a absence rodinného vzdělávání motivují některé ženy k tomu, aby se snažily doplnit si chybějící znalosti a často i základní návyky. K osobním motivům jistě patří snaha o doplnění znalostí v základních oblastech. Ne všechny klientky azylového domu si tyto nedostatky ale uvědomují.

Motivem ke zdokonalování se v oblasti péče o dítě a o domácnost může být i obava ze selhání v rodičovské roli. Paní Alena uvádí strach z toho, zda v péči o syna obstojí a zvládne se o něj sama postarat. Proto se aktivně zapojuje do vzdělávacích akcí v azylovém domě. *„Měla jsem problémy s OSPODem, kvůli tomu úrazu, co se stal malýmu. Jsem ráda, teď že jsem tady a můžu se něco naučit.*“ (Andrea)

Mezi osobní motivy můžeme zařadit i snahu o spolupráci v rámci poskytované sociální služby. Klientky azylového domu vnímají vzdělávání v rámci poskytované sociální služby částečně jako šanci posunout se v životě někam dál *„Něco se naučím, dozvím, to jo...“* (Martina), zároveň cítí účast na aktivitách jako určitou *„povinnost“* z důvodu zachování dobrých vztahů s pracovním týmem azylového domu. *„Tady je to tak nastavený, že ty přednášky a videotrénink jsou jakoby povinný.*“ (Jana)

Potřeba sociálního kontaktu, či možnost využít čas přednášky i ke krátkému odpočinku od dětí a alespoň na chvíli se věnovat sama sobě může být dalším motivem,

kvůli kterému se ženy v azylovém domě vzdělávání zúčastňují. „*Na chvíli si odpočinout od dětí taky není špatný.*“ (Jana) „*Já jsem ráda, když chvíli někdo pohlídá.*“ (Erika)

K dalším výrazným motivům u uživatelek sociální služby azylový dům patří motivy sociální. Zde je hlavním motivem představa o budoucím zlepšení sociální situace. Silným motivem k účasti na přednáškách týkajících se finanční gramotnosti, je snaha o lepší hospodaření s finančními prostředky a řešení dluhové problematiky, kterou jsou klientky azylového domu často zatíženy. „*Třeba ta finanční gramotnost je dobrá, jak tady hodně holek má ty dluhy.*“ (Jana)

Profesní motivace se odvíjí zejména od potřeby budoucího uplatnění ženy na pracovním trhu po návratu z rodičovské dovolené. „*Líbilo by se mi třeba umět napsat životopis, až budu shánět práci.*“ (Martina)

6.4.2 Motivace pro vzdělávání mimo azylový dům

Pro vzdělávání v jiných institucích, ať již jde o formální nebo neformální vzdělávání, klientky azylového domu příliš motivované nejsou.

Výraznějším motivačním faktorem pro formální vzdělávání, který konverzační partnerky uvedly, jsou pouze pracovní motivy. Profesní motivace se odvíjí zejména od potřeby budoucího uplatnění ženy na pracovním trhu po návratu z rodičovské dovolené. „*Já chci být kosmetička nebo kadeřnice, to by mě bavilo.*“ (Alena) „*Byla bych ráda, kdybych si mohla dodělat třeba tu zdravotní školu, jako pečovatelku, kvůli lidem, abych s nima mohla pracovat. Nebo i kuchařku.*“ (Jindřiška)

Motivem k formálnímu vzdělávání z pohledu žen se základním vzděláním, o kterém hovoří Alena a Jindřiška je, že si přejí být pro své děti vzorem. Vnímají obavu, aby se děti nemusely stydět, že jejich matka nedosáhla vyššího vzdělání. „*Aby měla vzor, aby třeba mi pak v patnácti, v pubertě neřekla, ty nemáš školu, tak co mi do toho mluvíš, máš jen základku.*“ (Jindřiška) Obě zmínily potřebu vzdělávat se i v souvislosti s pomocí dětem při plnění školních povinností v budoucnu. „*Chtěla bych kvůli malému, abych mu mohla pomáhat s úkolama, až bude ve škole, no abych mu uměla vůbec poradit.*“ (Alena)

I když konverzační partnerky uvedly, že by si rády zvýšily kvalifikaci a dosáhly vyššího stupně vzdělání, v současné chvíli se jedná spíše o přání do budoucna než o realitu nejbližších dnů. „...jednou bych chtěla.“ (Jindřiška) „...až budeme bydlet s přítelem, možná jo.“ (Jana)

6.5 BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ

Bariéry směrem k dalšímu vzdělávání u žen na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě mohou mít hned několik příčin. Postoj matek na mateřské k dalšímu vzdělávání se přímo odvíjí od vnímání jejich mateřské role, od jejich předchozích životních zkušeností a od současné sociální situace.

6.5.1 Bariéry ve vzdělávání v azylovém domě

Vzhledem k tomu, že k účasti na vzdělávání v azylovém domě mají jeho klientky přímo vytvořené podmínky. Vzdělávací akce jsou pořádány přímo v domě, kde ženy žijí a v průběhu trvání většiny vzdělávacích aktivit mají zajištěno hlídání dětí, vzdělávacích akcí vcelku ochotně využívají.

Jako bariéru k účasti na vzdělávání v azylovém domě uvádějí konverzační partnerky nejčastěji nemoc dítěte či potřebu řešení neodkladných záležitostí. „*Když by byl třeba malej nemocnej, musela bych se o něj starat a asi bych na tu přednášku nešla.*“ (Alena)

Bariéry ke vzdělávání v azylovém domě však mohou být i osobní, jako například nedostatek vůle, lenost, pochybnosti o přínosu dalšího vzdělávání, neochota ke spolupráci nebo stud. „*Ted' už se mi ty přednášky líbí, ale když jsem tady byla po začátku, tak se mi nechtělo. Ani jsem si moc neuměla představit, jaký to bude. Třeba o videotréninku, to jsem v životě neslyšela.*“ (Erika) „*Se vším se neradím.*“ (Martina)

6.5.2 Bariéry ke vzdělávání mimo azylový dům

Daleko výrazněji vnímají konverzační partnerky bariéry směrem k dalšímu vzdělávání mimo azylový dům, ať již se jedná o vzdělávání formální či neformální. Tyto bariéry se mohou týkat oblastí přímo vyplývajících z mateřské role. Například nedostatek času „*Když bych tam šla, třeba do toho mateřského centra, tak musím hlídat*

čas, abych všechno stihla. Jako že pro děti do školky a tak. Stejně bych z toho nic moc neměla.“ (Jana), či nemožnost zajistit si hlídání. „Bavila jsem se o tom i s přítelem, že až budeme v Praze, že bych ještě chtěla studovat. Ale moc jsem u něj neuspěla. On chodí do práce, a ještě na brigádu, aby se zbavil insolvence. Tak prý kdo by se staral o malou? On skrz větší děti problém nemá, ale skrz tu malou. Řekl mi, že tak maximálně autoškolu.“ (Jana)

Klientky azylového domu jako bariéru vnímají finanční náročnost vzdělávání v jiných institucích. „... ten kurz něco stojí, tak uvidíme.“ (Erika) I v případě, že se jedná o bezplatnou možnost vzdělávání uvádějí jako finanční bariéru úhradu za dojíždění do jiného města. „Já bych musela cestovat busem, pak odejít dřív, tady je to s tím dojížděním problém.“ (Jana)

Další vnímanou bariérou směrem ke vzdělávání v jiných institucích je obava ze stigmatizace. Některé klientky azylového domu se za svoji sociální situaci stydí, cítí strach z odsouzení. Mimo prostředí azylového domu jsou nejisté. „Ani když jsem bydlela u tchyně, tak jsem nikam do mateřského centra nechodila, tam nás každé zná a ty vztahy tam nejsou dobré. Táta Lindy je ve vězení, pak na nás všichni koukají. Já ani nemám moc chuť se s nikým vidět.“ (Erika)

Ve vztahu ke vzdělávání v dalších institucích mohou výraznou roli sehrát i bariéry osobní, jako například pohodlnost či skepse k přínosu dalšího vzdělávání. „Ani mě to neláká, chodit někam na přednášky. Je to pořád dokola. Asi na to moc nejsem.“ (Erika)

Dotazované klientky azylového domu neprojevovaly během rozhovorů výraznější snahu k překonání bariér pro další vzdělávání v jiných institucích. „Ani nevím, co kde se pořádá, nějak mě to nenapadlo zjišťovat, já vždycky jedu do města jen na otočku a zase zpátky sem.“ (Jana) Většina z nich se v azylovém domě cítí v bezpečném prostředí a příliš nevyhledává sociální kontakty mimo azylový dům.

Vzdělávací aktivity jsou pouze jednou z možností snižující sociální izolovanost klientek azylového domu. Konverzační partnerky se většinou ale nezúčastňují ani ostatních aktivit mimo azylový dům, ať již se jedná o sportovní, zájmové či jiné akce.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zabývala tématem potřeb žen na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě a možnostmi jejich dalšího vzdělávání. Klientky azylového domu pro matky s dětmi v tísní tvoří velmi specifickou skupinu účastníků vzdělávání dospělých. Tyto ženy se musí vyrovnávat jednak s požadavky mateřské role, která sama o sobě do života přináší velké změny, zároveň vnímají i další potřeby vycházející z jejich životního příběhu a aktuální sociální situace. Na základě dlouhodobého mapování potřeb klientek azylového domu je přímo v sociální službě plánováno vzdělávání. Nabízené vzdělávání si klade za cíl posilování kompetencí klientek v péči o děti a v dalších důležitých oblastech.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části jsem se zabývala vymezením pojmu dalšího vzdělávání v kontextu celoživotního učení, metodami vzdělávání dospělých. Dále pak motivací a bariérami ke vzdělávání v dospělém věku. V následujících kapitolách teoretické práce jsou vysvětleny funkce rodiny a úskalí osamoceneného rodičovství, popsána sociální služba azylový dům a potřeby jejich klientek. Dále jsem se v teoretické části práce zabývala konkrétními oblastmi vzdělávání nabízenými v azylovém domě.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak klientkám azylového domu, ve kterém probíhalo empirické šetření, vyhovují možnosti vzdělávání nabízené v zařízení. Dále se dozvědět, jaké další možnosti vzdělávání by klientky uvítaly, jakou mají motivaci ke vzdělávání a které bariéry jim v něm brání. Dalším dílčím cílem bylo zjistit, zda klientky azylového domu využívají možnosti vzdělávání nabízené dalšími institucemi. K naplnění cílů bakalářské práce jsem využila kvalitativní výzkumnou metodologii, která je blíže definována v praktické části bakalářské práce.

Z výzkumu vyplynulo, že ženy vcelku ochotně využívají možnosti vzdělávání nabízené azylovým domem. Aktivitu směřující ke zlepšení jejich sociální situace vnímají i přes občasnou počáteční nedůvěru pozitivně. Vysoká účast na vzdělávacích aktivitách v azylovém domě souvisí s tím, že jsou zde přímo upraveny podmínky k účasti klientek na nich a klientky jsou k účasti motivovány. Motivace vychází jednak z jejich potřeb a také ze snahy o dobrou spolupráci s pracovním týmem azylového domu. Naopak vzdělávání mimo sociální službu azylový dům ženy, které se zúčastnily

výzkumného šetření nevyužívají téměř vůbec. K účasti na vzdělávání v dalších institucích limitují klientky azylového domu vnější i vnitřní bariéry. Jedinou formou vzdělávání mimo azylový dům, pro kterou jsou klientky azylového domu motivovány, je vzdělávání formálního typu. Hlavní motivace pro formální vzdělávání vychází z přání dosáhnout vyššího stupně vzdělání. Zde je ovšem motivace spíše přáním či plánem do budoucna. Problematika má mnoho specifik a hledisek. Některé potřeby směrem k dalšímu vzdělávání mají všechny dotazované ženy shodné, jiné se naopak odlišují.

V bakalářské práci jsou potřeby a možnosti vzdělávání žen na mateřské a rodičovské dovolené podrobně zmapovány, cíl práce se tedy podařilo splnit. Bakalářská práce může pomoci nahlédnout do uvedené problematiky, lépe ji pochopit a porozumět potřebám cílové skupiny prostřednictvím zkušeností klientek azylového domu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BECHYŇOVÁ, V. a M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

BĚLÍK, V., S. HOFERKOVÁ a B. KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.

BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2580-2.

BURDOVÁ, E., Z. SCHMIED a M. ŽENÍŠKOVÁ. *Těhotenství, mateřská a rodičovská dovolená*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-371-3.

FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

GLUMBÍKOVÁ, K. *Doplňkové služby v azylových domech: Panna, nebo orel?*. Sociální práce. Sociální práce a chudoba rodin s dětmi. 2014, roč. 14, č. 2, s. 40-43. ISSN 1213-6204

GLUMBÍKOVÁ, K. a A. GOJOVÁ. *Vnímané potřeby klientek azylových domů pro ženy a matky s dětmi*. Sociální práce. Bydlení chudých. 2016, roč. 16, č. 3, s. 5-20. ISSN 1213-6204

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HRADECKÁ, V. a I. HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

KELLER, J. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-059-9.

KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ R., J. VACULÍKOVÁ a A. PODANÁ. *Jak si žijí „samoživý“ (?) : spokojenost s bydlením pohledem samoživitelů*. Sociální práce. Bydlení chudých. 2016, roč. 16, č. 3, s. 5-20. ISSN 1213-6204

KŘÍŽKOVÁ, A. *Pracovní dráhy žen v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2011. Gender sondy, 8. ISBN 978-80-7330-192-7.

MALACH, J. *Efektivní metody vzdělávání dospělých: [studijní materiály pro distanční kurz]*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. Systém celoživotního vzdělávání Moravskoslezska. ISBN 80-7042-946-1.

MAŇÁK, J. a V. ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, (ed.) *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, O. a A. KŘIŠŤAN, (ed.) *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, O. a H. PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MÜHLPACHR, P., *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.

PAULUSOVÁ, M. a J. VAŠÍČKOVÁ. *Sociální pomoc ze strany státu neúplným rodinám s dětmi*. Sociální práce. Sociální práce a chudoba rodin s dětmi. 2014, roč. 14, č. 2, s. 40-43. ISSN 1213-6204.

PRŮCHA, J. a J. VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.

RABUŠICOVÁ, M. a L. RABUŠIC, ed. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠEREDOVÁ, A. *Rodina a sociální politika*. Třebíč: Amaprint-Kerndl, 2012. ISBN 978-80-87710-08-1.

ŠEVČÍK, D. a N. ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogické a sociální aspekty*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-98-3.

ZORMANOVÁ, L. *Didaktika dospělých*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0051-4.

Seznam použitých internetových zdrojů

Integrovaný portál MPSV. *Obecné informace*. [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/obecne>

Integrovaný portál MPSV. *Porodné*. [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>

Integrovaný portál MPSV. *Rodičovský příspěvek*. [online]. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp

KORYCH M. *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. [cit. 2018-02-01] <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>

SPIN – sdružení pro videotrénink interakcí v ČR. *O metodě VTI*. [online]. [cit. 2017-12-18]. Dostupné z <http://www.spin-vti.cz/o-metode-vti>

Vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. [online]. [cit. 2018-02-01] Dostupný z https://www.mpsv.cz/files/clanky/11911/vyhlaska_505-2006.pdf

Zákon č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2018-02-01] Dostupný z https://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf

Zákon č. 187/2006 Sb., zákon o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2018-02-01] Dostupný z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187>

SEZNAM ZKRATEK

ČR – Česká republika

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

VTI – videotrénink interakcí

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků

<i>Obrázek 1: Motivační trojúhelník</i>	15
<i>Obrázek 2: Zařazení služeb sociální prevence do systému sociálního zabezpečení v ČR</i>	26
<i>Obrázek 3: Maslowova pyramida potřeb</i>	27
<i>Obrázek 4: Přizpůsobení Maslowovy pyramidy těm nejubožejším</i>	30

Seznam tabulek

<i>Tabulka 1: Charakteristika výzkumného vzorku.....</i>	38
--	----

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Marie Danielová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Potřeby a možnosti vzdělávání žen na mateřské a rodičovské dovolené žijících v azylovém domě pro těhotné ženy a matky s dětmi v tísni

Rok: 2018

Počet stran textu bez příloh: 45

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 27

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 8

Vedoucí práce: PaedDr. Lucie Zormanová, Ph.D.